

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Grafické experimentování s dětmi
Experiment in printmaking with children

Veronika Žáková

Vedoucí práce: Mgr. MgA. Sylva Francová, Ph.D

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání – Výtvarná výchova se zaměřením na vzdělávání

2024

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracovala samostatně a veškerou literaturu a další podkladové materiály, které jsem použila, uvádím v seznamu použité literatury.

V Praze 5. 7. 2024

Ráda bych poděkovala Mgr. MgA. Sylvě Francové, Ph.D za spolupráci, podporu a veškerý její čas a rady.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se věnuje zmapování přístupů ke grafické tvorbě v práci s dětmi. Zabývá se experimentováním s možnostmi grafiky a hledáním adekvátního vyjádření pro tvorbu s dětmi. Teoretická část popisuje široké možnosti grafických technik a zabývá se jejich historií. Dále jsou představeni současní umělci a umělkyně zabývající se experimentální grafickou tvorbou. Výtvarná část práce se skládá z uceleného souboru prací vycházející jak z grafického experimentování s dětmi, tak vlastní tvorby. Didaktická část navrhuje možnosti využití grafického experimentu ve školním prostředí. Zároveň mapuje prostřednictvím rozhovorů zkušenosti pedagogů s různými přístupy ke grafice v současné výuce.

Klíčová slova:

grafika, experiment, rozhovor, současní umělci

ABSTRACT

The bachelor's thesis is dedicated to mapping approaches to graphic creation in working with children. It deals with experimenting with graphics possibilities and finding adequate expression to create with children. The theoretical part describes the broad options of graphic techniques and deals with their history. Contemporary artists and artists engaged in experimental graphic art are presented. The artwork consists of a comprehensive set of works based on both graphic experimentation with children and one's creative work. The didactic part suggests the possibility of using a graphic experiment at school. At the same time, it maps, through interviews, the experiences of teachers with different approaches to graphics in contemporary teaching..

Keywords: printmaking, experiment, interview, contemporary artists

Obsah

Úvod	7
1 Grafika	8
1.1 Vymezení pojmu grafika	8
1.2 Grafika v historii.....	8
1.3 Historie otiskování	9
2 Rozdělení grafiky z hlediska techniky	10
2.1 Tisk z výšky.....	10
2.2 Tisk z hloubky	10
2.3 Tisk z plochy	11
2.4 Průtisk/sítotisk/serigrafie	11
3 Použité techniky, popis a historie.....	12
3.1 Frotáž.....	12
3.2 Stamp-art, razítka.....	13
3.3 Přírodninový tisk.....	13
3.4 Monotyp.....	13
3.5 Tisk z koláže	14
4 Experiment jako pojem	15
5 Seznámení s českými umělci zapojujícími experiment ve své grafické tvorbě...	16
5.1 Šimon Brejcha	16
5.2 Zdenka Polívková	18
5.3 Peter Kollár	20
5.4 Lenka Vilhelmová	22
5.5 Tereza Lochmannová	24
5.6 Dagmar Dobíhalová	25
6 Výtvarná část.....	28
6.1 Krajina frotáží	28
6.2 Vlastní grafický experiment.....	34
7 Didaktická část.....	37
7.1 Rozhovor s výtvarnými pedagogy	37
7.1.1 Výstupy z rozhovorů	37
7.2 Návrhy výtvarných hodin	44
7.2.1 Pohybovky z materiálového tisku.....	44
7.2.2 Ptactvo nebeské.....	46
7.2.3 Pohled z rozhledny	48

Závěr	50
Seznam použitých informačních zdrojů.....	51
Internetové zdroje	52
Seznam obrázků.....	54
Seznam příloh	56

Úvod

Téma grafické experimentování s dětmi jsem si vybrala z několika důvodů. Hlavním důvodem byla touha proniknout o něco blíže ke grafice. Ne však tolik k vlastní grafické tvorbě, jako spíše k tomu, jak lze grafiku zapojit do práci s dětmi, aby to mělo smysl. Teoretická část má za úkol zmapovat grafické techniky, jejich principy, dělení podle způsobu vzniku otisku, historii. Vysvětlit, jak samotný proces vzniku grafiky a použitý materiál ovlivňuje výsledek. Má ale také ukázat, že kromě tradičních technik vznikají techniky nové, využívající nové materiály a technické objevy. Tyto nové možnosti jsou prezentované na ukázce z tvorby současných umělců zabývajících se grafickým experimentem.

Výtvarná část obsahuje vlastní hledání v oblasti grafiky. Je zde prezentován grafický experiment, který sestává ze sešitu shromážděných otisků. Součástí výtvarné části je také realizace vyučovací hodiny věnované grafickému experimentu s dětmi, frotáží. Měla jsem možnost si vyzkoušet, zda vymyšlené téma, technika, motivace žáků byly vhodně zvoleny a zda se ukázaly nosné.

V didaktické části byly na základě získaných vědomostí a zkušeností vytvořeny plány tří vyučovacích lekcí. Každá lekce pojímá grafiku trochu jiným způsobem, využívá jinou techniku a způsob zpracování. Vychází i z poznatků, které byly získané z rozhovorů s výtvarnými pedagožkami, které ve svých hodinách realizují grafickou tvorbu.

1 Grafika

1.1 Vymezení pojmu grafika

Na samotném počátku by jistě bylo dobré si vymežit, co to vlastně grafika je. Slovo „grafika“ je odvozené z řeckého slova „grafein“, které znamená psát nebo kreslit.¹ Počátky grafiky najdeme už v civilizacích dávné minulosti. Její vymezení není lehké. Jedna z definic grafiky říká: „Grafikou je umělecké dílo rozmnožitelné ručním řemeslným postupem na předem stanovený počet exemplářů.“² Jiná definice zní: „tvořivé přehodnocení umělce volné kresby řemeslným zpracováním v příslušném materiálu, s cílem vyhotovit otisk, tj. rozmnožit dílo do určitého počtu exemplářů.“³ Velmi zjednodušeně bychom mohli říci, že jde o dílo vytvořené pomocí otisku.

Princip otisku je charakteristickým znakem grafiky. Při otisku dochází k přenosu média z matrice na potiskovaný podklad. Jde buď o otisk jedinečný (monotyp) nebo otisk několikanásobný, který umožňuje pořídit více shodných exemplářů z jedné matrice. Právě tato možnost reprodukce obrazu sehrála významnou roli v průběhu dějin. Grafika, tedy ve smyslu reprodukováný obraz, byla nástrojem k šíření myšlenek a ideologií.⁴ Díky potřebě zdokonalovat reprodukci obrazů se tiskové techniky mohly rozvíjet.

1.2 Grafika v historii

Už bylo jednoduše řečeno, co je grafika. Dále je důležité nastínit, kam až sahají její kořeny. Technika grafiky prostupuje celou historií. V minulosti grafika nebyla považována za umění, ale za řemeslo. Na grafika se pohlíželo stejně jako na hrnčíře, uměleckého truhláře, zlatníka. Jeho úkolem bylo pořídit otisk obrazu či textu, aby mohl sloužit záměrům zadavatele. Tak to bylo například během prvního tisíciletí v Číně, v Koreji, od 6. století i v Japonsku.⁵ V Evropě byl velkým mezníkem vynález knihtisku Johannem Gutenbergem v 15. století. Hlavním důvodem pro vytvoření tiskařských strojů byla snaha tiskoviny zlevnit, urychlit jejich výrobu a zpřístupnit je širší veřejnosti.

---

¹ KREJČA, Aleš. *Techniky grafického umění: Průvodce prac. postupy a dějinami originální tisk. grafiky*. 1. vyd. Praha: Artia, 1981. 203 s. Umělcova dílna. s.11.

² MARCO, Jindřich. *O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. s. 17.

³ KREJČA, A. *Techniky graf.* s.11.

⁴ MICHÁLEK, Ondřej. *Magie otisku: grafické techniky a technologie tisku*. První vydání. Brno: Barrister & Prncipal, 2016. s. 8.

⁵ tamtéž.

Tyto nové prostředky tisku začaly být využívány k dosažení nejrůznějších cílů. Významnou roli sehrály při šíření náboženských ideologií. A to jak v Evropě, tak i v Asii. V Evropě například usnadnil tisk propagaci a tím i šíření protestanství.⁶ Tisk byl významný i pro šíření znalostí a vědeckých objevů. Uplatnil se v oblasti anatomie, kartografie, botaniky, zoologie nebo teorie architektury.⁷

S narůstajícími požadavky na efektivitu i kvalitu produkce se grafický obor a tiskárny stále vyvíjel. Už v 15. století díky narůstající poptávce vznikají první tiskárny.

Grafika se proměňovala společně s tím, jak se proměňovalo umění. Měnila se také její role. Ve svých počátcích byla dlouho závislá na malířství. Sloužila jako pouhý prostředek k reprodukci maleb. Musela si vybudovat svoji pozici svébytného uměleckého odvětví. Pomohli tomu hlavně významní umělci, kteří si ji vybrali jako cestu pro svou tvorbu. Už ve svých počátcích byla grafika také úzce spojena s knihou, kde plnila roli dekorace a ilustrace.⁸

1.3 Historie otiskování

Otiskování jako forma komunikačního prostředku sahá daleko do historie. Jako první se s ražením setkáváme u klínového písma. Napříč historií bylo dále používáno v Číně, Japonsku, na Středním východě a u řecko-římské kultury ve formě pečetí. Technikou, která pomohla odkrýt možnosti otiskování a reprodukování byl dřevořez. V novověku začala hrát roli gumová razítka. S rostoucí byrokracií rostla i potřeba efektivního nástroje. Technika se postupně zdokonalovala tak, aby sloužila k masové produkci tiskovin.

---

⁶ BÁRTA, Miroslav. *Martin Luther a „informační revoluce“* [online]. 2. 7. 2017 [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/spolocnost/40722/martin-luther-a-informacni-revoluce/>.

⁷ MICHÁLEK, O. *Magie tisku*. s. 8.

⁸ KREJČA, A. *Techniky graf.* s. 11.

2 Rozdělení grafiky z hlediska techniky

Grafiku můžeme dělit podle toho, jakou technikou byla tištěna. Nejtradičnější dělení je podle způsobu tisku: tisk z výšky, tisk z hloubky, tisk z plochy, tisk skrze síto neboli sítotisk (průtisk).⁹ S rozvojem techniky se objevily a objevují i další grafické techniky jako elektrostatický tisk, digitální tisk termální, magnetografie, inkoustový tisk.¹⁰ Vedle technik obecně známých a masově využívaných se setkáváme i s technikami, které si umělci upravili pro potřeby svého výrazu – autorské techniky.¹¹

2.1 Tisk z výšky

Princip tisku z výšky spočívá v tom, že se z matrice odeberou části její plochy, které nemají být vytištěné. Odstraňují se buď mechanickými nebo chemickými způsoby. Na zbývající neodstraněná místa je nanášena tisková barva a ta je pomocí přiměřeného tlaku otisknuta na papír.

Na tiskovou matrici lze použít nejrůznější materiály. Tradičními materiály jsou dřevo, kov, kámen či linoleum. Použitý materiál dodává otištěné kresbě specifický charakter.

Mezi techniky tisku z výšky patří: kamenoryt, dřevořez, dřevoryt, rytina do Massrovy desky, linořez a linoryt, frotáž, ražené techniky, kovoryt, olovoryt, originální zinkografie.¹²

Nejstarší technikou tisku z výšky je tisk z dřevěné matrice. Doklady o použití tisku z výšky u barvení látek různými ornamenty a vzory pochází ze starověkého Egypta a Číny.¹³

2.2 Tisk z hloubky

Tisk z hloubky neboli hlubotisk je stejně jako tisk z výšky založen na reliéfu matrice, který vznikne obvykle rytím nebo leptáním různých materiálů. Barva se vetře do vyrytých nebo vyleptaných linií a její přebytek se z povrchu odstraní. Na papír se otisknou jen linie nebo struktury, ve kterých barva zůstala.

---

⁹ KREJČA, A. *Techniky graf.* s. 19.

¹⁰ MICHÁLEK, O. *Magie otisku.* s. 5.

¹¹ tamtéž. s. 246.

¹² KREJČA, A. *Techniky graf.* s. 21.

¹³ MICHÁLEK, O. *Magie otisku.* s. 10.

Hlubotisková matrice může být vytvořena téměř z jakéhokoli materiálu: kov, kámen, linoleum, umělá hmota, pevný kartón, dřevo. Materiál musí být však dostatečně pevný, aby nedošlo silným tlakem lisu k jeho zničení.

Mezi techniky tisku z hloubky patří například: suchá jehla, kamenorytina, mezzotinta, kolografie z hloubky, čárový lept, akvatinta.¹⁴

2.3 Tisk z plochy

Do mladší skupiny grafických technik se řadí tisk z plochy. Objevil se až na konci 18. století.¹⁵ Charakteristické pro něj je, že tisknoucí plocha i tisknoucí se výjev jsou ve stejné rovině. Tisk probíhá na principu vzájemného odpuzování mastnoty a vody. Kresba, která je provedená mastným přípravkem, jednoduše přijímá mastnou tiskovou barvu, zároveň místa, která tištěná být nemají, jsou zvlhčena vodou a odpuzují mastnou barvu. Typicky jsou výsledky po tisku z plochy plošné, měkké, lehce spočívají na povrchu papíru bez toho, aby do něj byly vtlačeny.¹⁶

Mezi techniky z plochy patří: monotyp, různé druhy litografie, autografie, přetisk, fotolitografie, světlotisk.¹⁷

2.4 Průtisk/sítotisk/serigrafie

Přestože je tato technika spojována s moderní dobou, její kořeny sahají hluboko do historie. Princip přenesení barvy na potiskovaný materiál přes šablonu lze najít již mnoho set let před naším letopočtem v Číně nebo Koreji. Stala se populární zejména díky proniknutí do reklamy a obalového průmyslu. V historii sloužila jako síto hedvábná tkanina, odtud pochází anglický termín silkscreen. Z označení pro hedvábné síto vznikl i název techniky serigrafie.¹⁸

Grafické techniky se neustále vyvíjejí a nové vědecké objevy otvírají nové možnosti. V současné době hraje asi nejvýznamnější roli digitální tisk.

---

¹⁴ KREJČA, A. *Techniky graf.* s. 65.

¹⁵ KREJČA, A. *Techniky graf.* s. 139.

¹⁶ tamtéž.

¹⁷ tamtéž.

¹⁸ MICHÁLEK, O. *Magie otisku.* s. 220

3 Použité techniky, popis a historie

Grafika svou rozmanitostí poskytuje široké pole technik, které je možné využít, kombinovat a dále rozvíjet. Pro práci s dětmi jsou vhodné ty, které nevyžadují velké technické zázemí a vybavení. Důležité je také, aby samotný proces nebyl příliš složitý (např. litografie vyžaduje specifické technické vybavení a velmi citlivý přístup při tisku). Uvedeny jsou tedy ty techniky, které se v práci s dětmi s úspěchem používají.

3.1 Frotáž

První technikou, kterou je možné zařadit v rámci grafického experimentu, je frotáž. Jedná se o zvláštní metodu tisku z výšky. Pro svou jednoduchost a volnost při provedení je ideální technikou zejména v práci s mladšími žáky. Tato technika byla oblíbená ještě před začátkem našeho letopočtu v Číně. Snímáním otisku z rozměrných kamenných, keramických nebo kovových reliéfů se zde zhotovovaly první nedokonalé reprodukce pro císařské archívy a sběratele. V pozdější době byla metoda frotáže používána jako archeologická metoda, vhodně doplňující fotografické prostředky. Díky tomu, že není nutné nanášet tiskařskou barvu, nehrozí poškození ani znehodnocení snímaného objektu. Frotáž pak našla své uplatnění v moderním umění a byla pozvednuta na svébytnou uměleckou techniku. Na umění ji povýšil Max Ernst. Umělci využívali zejména nejrůznějších přírodnin a struktur umělých materiálů k vytváření svých děl.¹⁹ Techniku si oblíbili zvláště surrealisté. Využívali textury a struktury dřeva a různých dalších materiálů. Vzniklé obrazce doplňovali kresbou či koláží.

Frotáž může být provedena dvěma způsoby:

Použitím pevného tenkého papíru, který se provlhčí, přiloží k předmětu a pomocí měkkého vlhkého tampónku se tlačí na prohloubeniny reliéfu do doby, než k nim papír dobře přilne. Poté se válečkem nebo suchým tamponkem nanáší na vyvýšená místa barva. Po sejmutí se nechá papír uschnout.

Druhým způsobem je použití papíru suchého. Je potřeba dát pozor, aby byl papír dostatečně zabezpečen proti posunu. Postupuje se obdobně jako při prvním způsobu, tedy barva se nanáší na vyvýšená místa. Výsledek je více závislý na plošnosti a plastičnosti reliéfu, výšce a struktuře materiálu.²⁰

---

¹⁹ KREJČA, A. *Techniky graf.* s. 62.

²⁰ tamtéž.

3.2 Stamp-art, razítka

Další technikou vhodnou pro práci s dětmi je stamp-art. Technika je založená na principu otisku. Slovo stamp v českém překladu znamená razítko. Pojmem stamp-art se tedy označuje umělecké dílo tvořené otisky, převážně razítky. Metoda se stala populární ve 20. století.

Přestože tato technika byla populární především ve 20. století, i v dnešní době se najdou umělci, kteří se stamp artem inspiřují, objevuje se u nich zájem o princip otiskování.

Současný umělec tvořící touto technikou je např. Ital Federico Pietrella. Vytváří velkoformátové obrazy, jejichž podstatou je otiskování razítek s datem.²¹

3.3 Přírodninový tisk

Přírodninový tisk se řadí mezi zvláštní techniky tisku z výšky. Matricí je libovolná přírodnina. Historie této techniky sahá až do 15. století, kdy dokonce dala podnět pro vznik prvních herbářů. Samotná technika je velmi jednoduchá. Může být provedena v zásadě dvěma způsoby. Buď naválením tiskové barvy přímo na přírodninu a jejím otištěním. V druhém případě se barva naválí na podklad a přírodnina se na něj položí. Vzniklý otisk je vlastně jakýsi negativ.²²

3.4 Monotyp

Samotné slovo mono napovídá, že principem monotypu je technika jediného otisku. Každý takový otisk je jiný, originální. Technik monotypu je hned několik. Jednou z nich je kreslený monotyp, ve kterém matrici tvoří deska s naválenou tiskařskou barvou. Na desku se položí papír a za pomoci například dřívka se vytlačí a odebere barva z plochy. Negativ kresby zůstane na matrici jako bílá linie na tmavé ploše. Dalším druhem je vytíraný monotyp. Princip je založený na vytírání ploch a linek na povrchu matrice. Barva je jako v předchozím příkladě nanesená na celý povrch matrice, ale v tomto příkladě se do povrchu zasahuje přímo, libovolnými nástroji. Zanechané stopy a otisky mají živý charakter, zanechávají za sebou textury.

---

²¹ *Federico Pietrella*. Online. Dostupné z: <https://www.federicopietrella.com/texts>. [cit. 2024-06-23].

²² KREJČA, A. *Techniky graf.* s. 62.

Posledním druhem je monotyp malovaný. Jedná se vlastně o takovou malbu na skleněnou desku, plexisklo či jiný pevný povrch. Na desku se namaluje podoba monotypu a poté se na provlhčený papír sejme otisk malby.²³

3.5 Tisk z koláže

Tisk z koláže patří mezi techniky moderní grafiky. Princip této techniky vychází z komponování ploch. Ty jsou umísťovány na podklad nebo se na sebe vrství. Matrice se připraví vytvořením reliéfu – nalepením vrstev z různých materiálů na podkladovou desku. Vrstvy se mohou skládat z papírů, samolepící fólie, textilu, ale i přírodnin či dalších jemných struktur, které se na desku připevní. Na otisku matrice se odráží vlastnosti použitých materiálů. Tato technika je populární především díky volnosti experimentování, dostupnosti materiálů. Určitě i díky jisté nepředvídatelnosti výsledku.²⁴

---

²³ ROESELLOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*. s. 130.

²⁴ tamtéž. s. 111.

4 Experiment jako pojem

Je důležité si vymezit a objasnit, co se pod pojmem experiment vlastně rozumí. V akademickém slovníku současné češtiny je slovo experiment charakterizováno ve dvou významech. V první řadě jako: metoda vědeckého poznání, při které se za kontrolovaných a řízených podmínek zkoumají určité jevy, pokus. Další definicí je: nevyzkoušená činnost s nejistým výsledkem.²⁵ Se slovem experiment se setkáváme běžně, téměř na každodenním pořádku. Ať už v souvislosti s vědními obory, společenskými vědami, školním prostředím nebo právě v souvislosti s uměním. Experimentem v umění můžeme rozumět jakýkoliv technický proces nebo obsahový postup. Za experimentální tvorbu můžeme označit prakticky jakoukoliv metodu vývoje, která provázela výtvarné umění. Bez experimentů by nedocházelo k žádnému vývoji a postupu vpřed. Odpověď na otázku, co vše je a co není experimentem, je velmi subjektivní.

---

²⁵ Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. *Experiment*. Online. Akademický slovník současné češtiny. Dostupné z: <https://slovníkcestiny.cz/heslo/experiment/0/38321>. [cit. 2024-06-23].

5 Seznámení s českými umělci zapojujícími experiment ve své grafické tvorbě

V českém prostředí se nachází celá řada umělců, kteří zajímavým způsobem pracují s grafikou. Pro tuto práci byli vybráni ti, kteří do své tvorby zapojují experiment.

Na samotném počátku je důležité připomenout velkou osobnost české grafiky Vladimíra Boudníka. Je nutné ho zmínit v návaznosti na odkaz, který zanechal nastávajícím generacím grafiků. Jméno tohoto významného grafika nese každoročně udílená Cena Vladimíra Boudníka, která byla založena již v roce 1995. Tato cena je prestižním oceněním v oblasti umělecké grafiky. Je udělována českým žijícím umělcům za významný tvůrčí přínos české grafice, za přesvědčivý a výrazný soubor grafických děl objevného výrazu či formy bez časového a generačního omezení.²⁶ Vladimír Boudník je známý zařazením experimentu do své tvorby.²⁷

V souvislosti s Cenou Vladimíra Boudníka je téměř nezbytné zmínit i další významnou grafickou cenu, která se udílí každoročně a současně s výše zmíněnou cenou. Je jí Grafika roku, výstavní projekt pořádaný již od roku 1994. Tento projekt je zcela jedinečnou akcí v České republice, která si za cíl klade představení a zprostředkování současné grafické tvorby v rámci široké škály a záběru českých grafiků. Do soutěže se každoročně přihlašují stovky autorů a studentů. Cílem projektu je představit, zpřístupnit a zprostředkovat grafickou uměleckou tvorbu široké veřejnosti. V rámci udělování cen jsou oceňovány nejrůznější kategorie udílené jednak umělcům, jednak studentům.²⁸

Obě tyto ocenění a projekty jsou velmi důležité a stěžejní pro přiblížení grafiky laickému publiku, zároveň jsou velmi inspirativní. Mnozí z níže zmíněných autorů se těchto projektů účastní a byly za svou práci oceněny.

5.1 Šimon Brejcha

Autorem, který se stal Laureátem ceny Vladimíra Boudníka za experimentální přístup ke grafice za rok 2022, je Šimon Brejcha. O práci Šimona Brejchy je v rámci udílení cen hovořeno takto: „...svou tvorbou se dlouhodobě pohybuje na hraně současné

---

²⁶ *Cena Vl. Boudníka*. Online. Nadace Hollar. Dostupné z: <https://nadacehollar.cz/kategorie/cena-iv-boudnika/>. [cit. 2024-06-23].

²⁷ *Vladimír Boudník, O umělci*. Online. Artlist. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/vladimir-boudnik-1681/>. [cit. 2024-06-23].

²⁸ *Grafika roku*. Online. Nadace Hollar. Dostupné z: <https://nadacehollar.cz/kategorie/grafika-roku/>. [cit. 2024-06-23].

grafiky – do jejího rámce spadá soustavným experimentováním s technickými možnostmi média, hlubokou fascinací principy otisku, subtilností gesta, jeho opakováním i vědomou prací s barvou.“²⁹ V rámci ceny Vladimíra Boudníka je představen jako autor „demonstrující změnu paradigmatu, konec antropocénu a adopce nového (časového, prostorového, významového) měřítko, které je projevem lidské mysli vědomé si nejen svých limitů, ale také smyslu, tj. pozice v rovnováze pomyslného universa.“³⁰

Brejcha vystudoval Pedagogickou fakultu v Praze. Mnoho zkušeností nabyl v rámci stipendijních pobytů v zahraničních ateliérech. Svou uměleckou dráhu začínal nejprve malbou, postupně se však jeho zájem přesunul ke grafice. „Pro jeho uměleckou práci je typický zájem o experimentování s technologickými postupy a využívání autorských grafických technik pro vytváření velkoformátové grafiky.“³¹

Autor vytváří otisky přírodních povrchů, textur a struktur organismů. Ty následně převádí do příběhů, které dále rozvíjí a mění na symboly. Samotné objekty Šimon Brejcha nepřevádí kresebně ani jiným způsobem prostřednictvím jiného média, ale rovnou objekty tiskne. Objekty jsou tak v rámci díla téměř fyzicky přítomné. Jak již bylo zmíněno, hlavním námětem jeho děl jsou artefakty z přírody, drobné předměty a tvorové – mouchy, mravenci, šnečí ulity, křídla včel, rostliny a byliny. V rámci experimentování vyvinul techniku různých forem a odlišků, do kterých dané přírodniny otiskuje, vytváří z nich matrici a pomocí ní dál tiskne.³²

Brejcha sám o svých dílech hovoří jako o posedlosti strukturami. Se strukturami si ve svých dílech dál hraje, oddělí je od jejich přirozeného prostředí a dále je množí a utváří z nich určité symboly a znaky. Právě možnost a šíře experimentování a hledání nových východisek je to, co Brejchu tolik baví a láká. Pro autora je také velmi důležitá fyzická práce s matricí a kontakt s materiály a strukturami při tisku, proto si oblíbil právě grafiku.

---

²⁹ Nadace Hollar. *Šimon Brejcha je 28. laureátem Ceny Vladimíra Boudníka*. Online. Dostupné z: <https://nadacehollar.cz/simon-brejcha-je-28-laureatem-ceny-vladimira-boudnika/>. [cit. 2024-06-20].

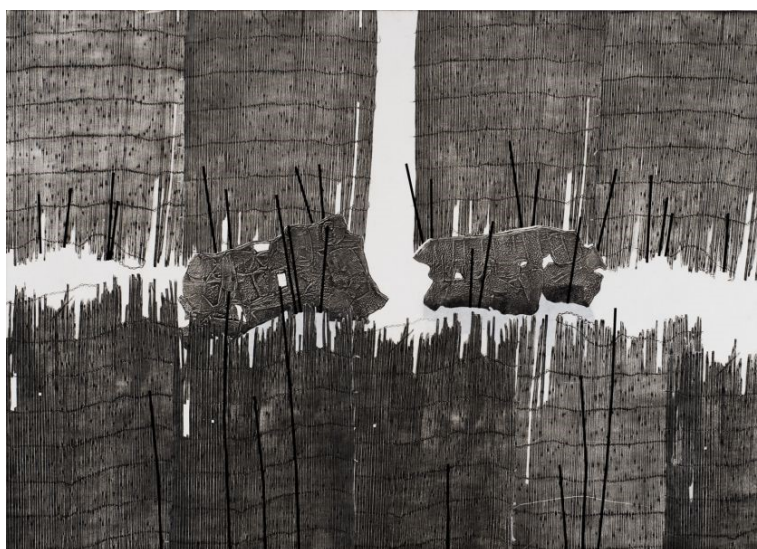
³⁰ tamtéž.

³¹ MenART. *ŠIMON BREJCHA*. Online. Dostupné z: <https://menart.cz/cs/mentor/simon-brejcha-0uYXB8>. [cit. 2024-06-20].

³² SIKOROVÁ, Magdaléna. *Nemám moc rád filozofování, v jednoduchosti je podstata života. Oceňovaný grafik Šimon Brejcha získal Cenu Vladimíra Boudníka za významný přínos oboru*. Online. Czech Design. 2023. Dostupné z: <https://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/nemam-moc-rad-filozofovani-v-jednoduchosti-je-podstata-zivota-ocenovany-grafik-simon-brejcha-ziskal-cenu-vladimira-boudnika-za-vyznamny-prinos-oboru>. [cit. 2024-06-20].

Obr. 1 Šimon Brejcha, *Nálet*, strukturální grafika, 2019

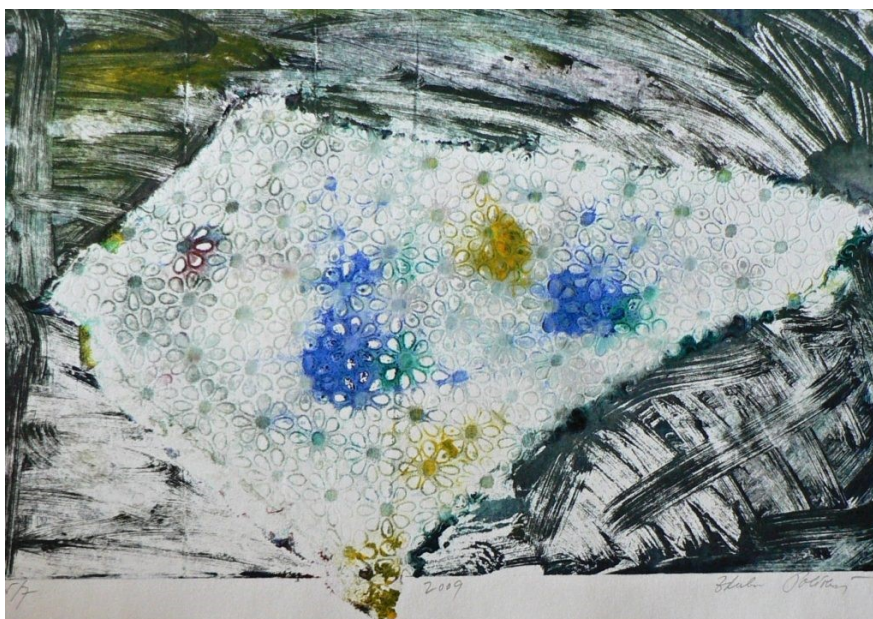
Obr. 2 Šimon Brejcha, *Kameny mezi ploty*, strukturální grafika, 2018

5.2 Zdenka Polívková

Zajímavou současnou českou umělkyní je Zdenka Polívková. Věnuje se malbě, grafice, kresbě a současně s tím je historičkou a pedagožkou. Inspirativní jsou její materiállové tisky, ve kterých vytváří otisky věcí běžného užití. Cyklus *Blůzka*, ve kterém barevně otiskuje blůzky a spodničky žen, je doprovázen věnováním: „Pocta všem českým a italským ženám, které se za První světové války dokázaly postarat

o svoji rodinu.“³³ Tisky jsou jemné, barevné, dojemné. U některých děl ze série se jedná o samostatný otisk bez pozadí. U jiných je pozadí dotvořeno barvou.

O samotné autorce bylo napsáno: „Autorka používá tisk z výšky, hloubky, kombinované techniky a monotyp. Její grafika je barevná, netradiční, protože si vše tiskne sama, má malé náklady. Právě určitý experiment, hra a kombinování struktur a barev, jistá nahodilost, jí vedou dál k potěšení z práce – skutečně každý list je originál. Tisk je pro ni součástí využití nahodilosti a experimentování.“³⁴ Štočky, matrice pro tisk, šije na šicím stroji. Vytváří šablony a dále s nimi pracuje, využívá je v kompozičním řešeních svých děl.³⁵

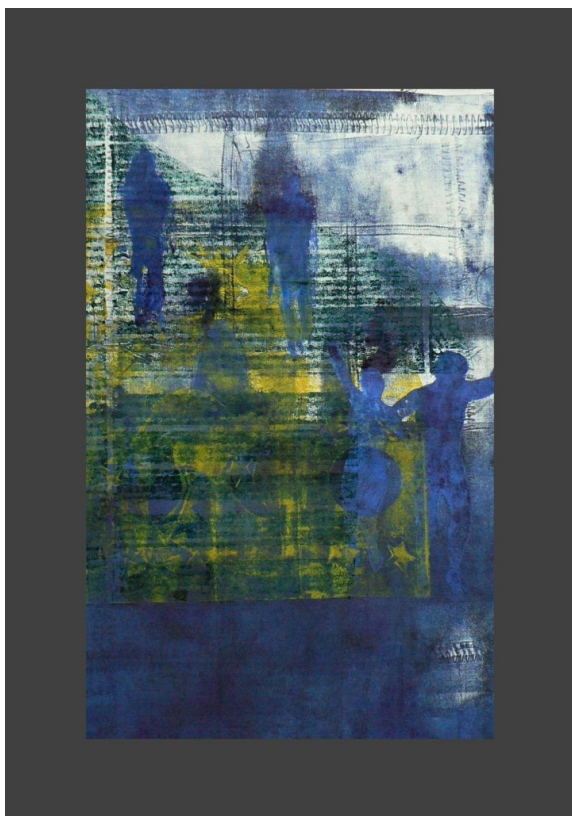
Obr. 3 Zdenka Polívková, *Pocta všem českým a italským ženám, které se za První světové války dokázaly postarat o svoji rodinu*, materiálový tisk, 2013

---

³³ Zdenka Polívková, *Grafika*. Online. Dostupné z: <https://www.zdenkapolivkova.cz/tag/sitotisk/>. [cit. 2024-06-20].

³⁴ Zdenka Polívková, *O autorčiných tiscích*. Online. Dostupné z: <https://www.zdenkapolivkova.cz/tag/hlubotisk/>. [cit. 2024-06-20].

³⁵ Zdenka Polívková, *O autorčiných tiscích*. Online. Dostupné z: <https://www.zdenkapolivkova.cz/tag/hlubotisk/>. [cit. 2024-06-20].

Obr. 4 Zdenka Polívková, *Budovali jsme socialismus III*, kombinovaný tisk z výšky, monotyp

5.3 Peter Kollár

Autorem, který velkou pozornost věnuje rozvíjení možnosti linorytu, je Peter Kollár. Tento autor, původem ze Slovenska, kde také vystudoval grafiku na VŠVU, od roku 2003 žije v Praze. Přestože grafiku vystudoval, po ukončení studia dal přednost jinému médiu, fotografii. Ke grafice se znovu navrátil a své fotografické cítění uplatnil ve své grafické tvorbě, která prohlubuje témata předešlých fotografických cyklů.³⁶

Kollár ve své grafické tvorbě prochází komplexním procesem od vytváření matrice, její otisk, soutisk barev přes až po experimentální dotvoření celého díla. Výsledné grafiky jsou většinou záměrně nezřetelné, špatně čitelné až chaotické, často pracuje v cyklech. To však úmyslně vede diváka k tomu, aby se do díla více ponořil, vcítil. „Jednotlivé náměty testují limity našeho vnímání, sledují podobnosti mezi lidským

---

³⁶ J°CEJKA GALLERY. *Peter Kollár, O autorovi*. Online. Dostupné z: <https://jancejkagallery.com/peter-kollar/>. [cit. 2024-06-20].

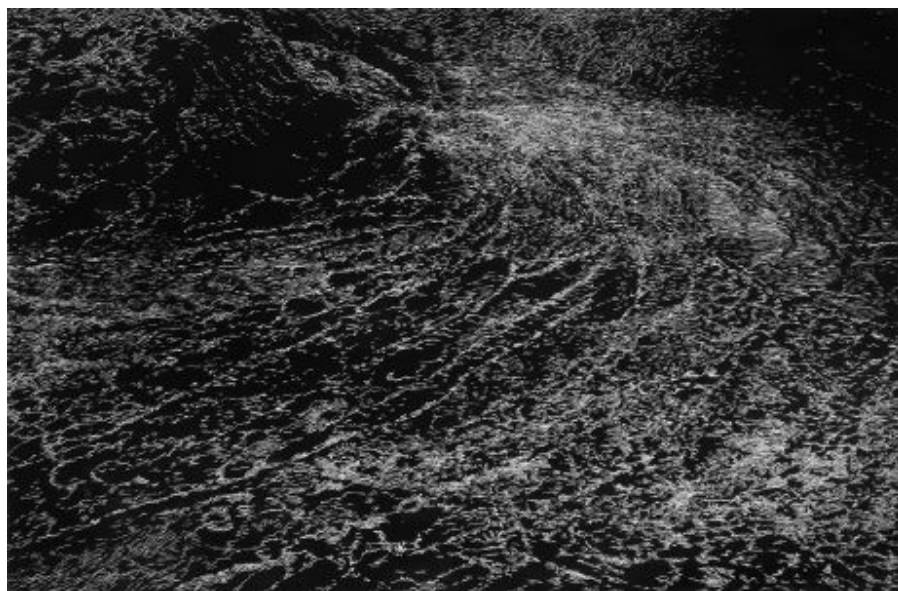

jednáním a chováním přírody a hledají místa, kde jsou propojené.“³⁷ K tomuto záměru mu nejvíce vyhovuje technika linorytu, která umožňuje vytvářet dojem rozostření.

Hlavní linií autorova zájmu je fascinace přírodním a městským prostředím, které obklopuje člověka a jejich vzájemné prorůstání, vrstvení. Témata jsou zpracovávána v rozsáhlejších a strukturálně navzájem souvisejících cyklech, v nichž autor využívá nenápadnou symboliku obyčejných věcí.

Dalším motivem, který se u Kollára často objevuje, je krajina. Krajinu vnímá jako zrcadlo lidského světa, ve kterém se odráží jeho emoční a estetický charakter. Náměty pro svá díla čerpá z krajiny dolního Polabí a svého fotografického deníku.³⁸

Ve svých nejnovějších projektech Kollár experimentuje na velkých formátech s jemným japonským papírem. Využívá jeho tenkosti a průsvitnosti. Grafiky vrství na sebe tak, že až vystupují do prostoru. Těmito kroky se pokouší umocňovat komunikaci s diváky.³⁹

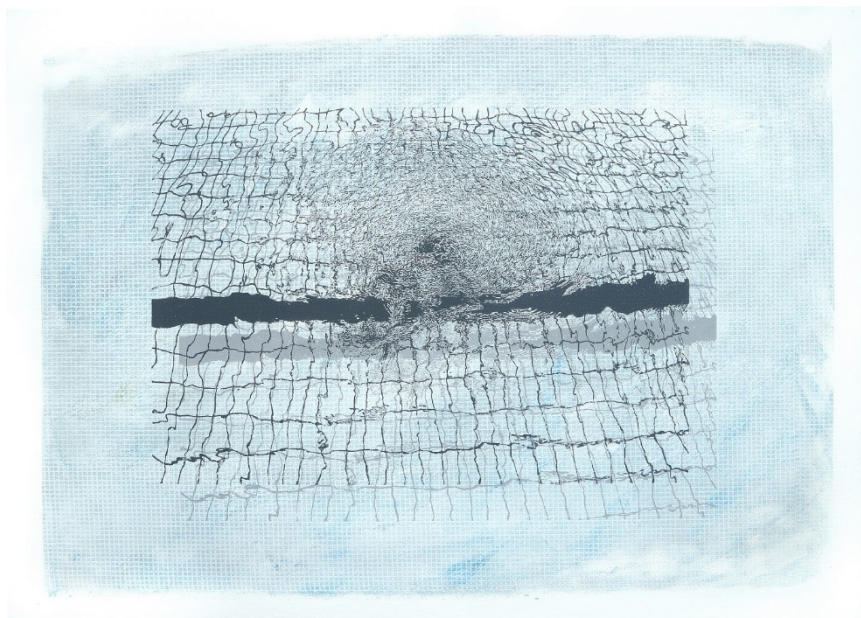
Obr. 3 Peter Kollár, *Vrásnění*, linoryt, 2018

---

³⁷J°CEJKA GALLERY. *Peter Kollár, O autorovi*. Online. Dostupné z: <https://jancejkagallery.com/peter-kollar/>. [cit. 2024-06-20].

³⁸ Livebid Newsletter. *Peter Kollár, O autorovi*. Online. Dostupné z: <https://livebid.cz/author/8102/info>. [cit. 2024-06-20].

³⁹ 8OSMIČKA. *Peter Kollár*. Online. Dostupné z: <https://8smicka.com/vystavy/peter-kollar/>. [cit. 2024-06-20].

Obr. 6 Peter Kollár, *Klesající*, linoryt, 2022

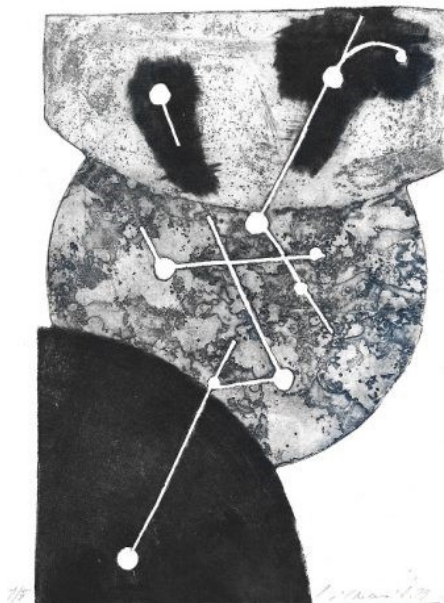
5.4 Lenka Vilhelmová

Umělkyní, která se řadí mezi další laureáty Ceny Vladimíra Boudníka, patří Lenka Vilhelmová. Toto ocenění si připsala v roce 2018. Kromě své umělecké dráhy se věnuje zároveň i vysokoškolské pedagogické činnosti.

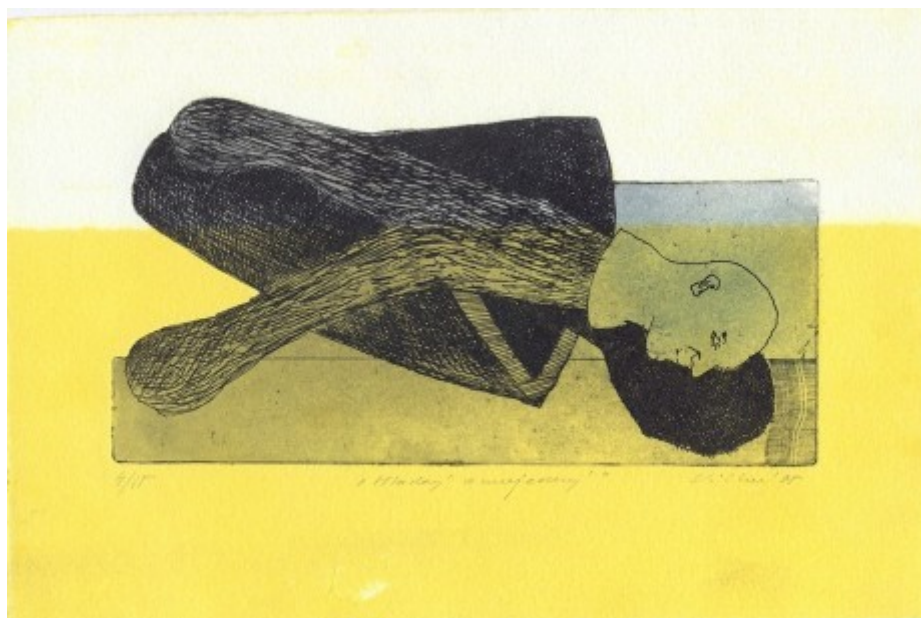
Dílem Lenky Vilhelmové prostupuje neustálé experimentování s materiálem a hledání formy vyjádření. Své grafické experimentování provádí na velkých formátech a často v něm překračuje zavedené konvence. V dílech spojuje inovativní a tradiční grafické techniky a materiály. Od přírodních materiálů jako je dřevo, papír, juta, kov se dostává k plastu a jeho různým modifikacím. V posledních letech také zařadila do svého repertoáru recyklaci pozůstatků předmětů a surovin nalezených na skládkách a poznamenaných korozí. Některé z těchto materiálů slouží jako podklad pro grafický otisk nebo jsou použity k vytváření nových obrazů, objektů a instalací. Lence Vilhelmové je blízký kontinuální způsob vyjádření, který umožňuje sledovat proměny určitého fenoménu v čase a současně ji zajímají prostorové možnosti tvorby. Tyto prvky spojuje do autorských knih, které jsou důležitou součástí její tvorby.

Používá různé techniky tisku z hloubky. Ty kombinuje a přidáváním dalších výtvarných postupů dociluje působivosti svých děl. Zajímavé jsou její autorské ručně

dělané papíry velkých formátů, u kterých využívá papírovou hmotu k reliéfnímu tvarování objektů a jejich fragmentů.⁴⁰

Obr. 7 Lenka Vilhelmová, *Planety*, mezzotinta, strukturální grafika, 1999

Obr. 8 Lenka Vilhelmová, *Hladový a nenajedený*, lept, 2005

⁴⁰ HUBÁČKOVÁ, Vilma. *Laureátkou 24. Ceny Vladimíra Boudníka je Lenka Vilhelmová*. Online. Nadace Hollar. Dostupné z: <https://nadacehollar.cz/laureatkou-24-ceny-vladimira-boudnika-je-lenka-vilhelmova/>. [cit. 2024-06-21].

5.5 Tereza Lochmannová

Tereza Lochmannová je česká umělkyně, která v současné době působí v Paříži. Je nejmladší Laureátkou Ceny Vladimíra Boudníka, tohoto ocenění se jí dostalo za rok 2021. Grafiku začala studovat na pražské UMPRUM, v rámci studijního pobytu studovala na prestižní pařížské École des Beaux-Arts, kam také odešla studovat v rámci magisterského programu.

Proslulá a světově uznávaná je díky svému neobvyklému experimentování s grafikou. „Ve své práci spojuje narativní přístup, blízký lidovým dřevorezům s gestickým pojetím blížícím se k expresionismu.“⁴¹ Její specialitou je dřevorez, ke kterému přistupuje velmi svobodně. Této staré tradiční technice vtiskává nový ráz a odkrývá nové možnosti. Dřevo Lochmannová chová ve velké oblibě kvůli jeho organičnosti. Je možné ho štípat, řezat, sekát, ale i hladit, brousit a barvit. Je pro ni důležité, aby u dřeva byla vidět jeho struktura, která se odráží od samotného růstu dřeva. Ve dřevu spatřuje osobitost.⁴² Už jen výběrem matric je velmi originální, kdy pro dřevorezy využívá nejrůznější zdroje, recykluje materiály, používá starý nábytek, dveře, odpadový materiál. „Nadále jsem se rozhodla používat jen desky nalezené na ulici (Paříž v tomto poskytuje velké možnosti), ať je to jakýkoliv materiál – dřevotříska, lepené desky. Pokud jsou opotřebované a poškozené, budou mít možnost ukázat se tak znovu v plné kráse.“⁴³ Matrice mají velké rozměry. Z matric nejen tiskne, ale matrice se zároveň stávají dílem.

Lochmannová využívá techniku dřevorezu, kresby, malby a koláže. Grafiku ráda kombinuje s dalšími technikami, vytváří monotypy na skleněné desce, otiskuje různé textury, které nachází na stavebách nebo ulicích – například otisky pneumatik, kartonů a igelitových tašek.⁴⁴

---

⁴¹ Tereza Lochmannová: *ANIMAL MILITARIS*. Online. ArtMap. Dostupné z: <https://www.artmap.cz/tereza-lochmannova-animal-militaris/>. [cit. 2024-06-21].

⁴² LARVOVÁ, Hana. *Tereza Lochmann boří představy o tom, co je to grafika. V Karolinu vystavuje oživlé židle*. Online. What News. 2022. Dostupné z: <https://www.whatnews.cz/art/tereza-lochmann-bori-predstavy-o-tom-co-je-to-grafika-v-karolinu-vystavuje-ozivle-zidle/>. [cit. 2024-06-21].

⁴³ Tereza Lochmannová: *ANIMAL MILITARIS*. Online. ArtMap. Dostupné z: <https://www.artmap.cz/tereza-lochmannova-animal-militaris/>. [cit. 2024-06-21].

⁴⁴ HROZÍNKOVÁ, Magdalena a STULÁKOVÁ, Jana. *Tereza Lochmannová představuje ve Francii umění grafiky*. Online. Český rozhlas. 2021. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/tereza-lochmannova-predstavuje-ve-francii-umeni-grafiky-8727560>. [cit. 2024-06-21].

Obr. 9 Tereza Lochmannová, *Gonfleurs*, dřevoryt, 2017

Obr. 10 Tereza Lochmannová, *Hors-champ 2*, dřevoryt a monotyp, 2022

5.6 Dagmar Dobíhalová

Zajímavou mladou umělkyní je Dagmar Dobíhalová. Na Zápodočeské univerzitě v Plzni, Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara vystudovala studijní obor Ilustrace a grafický design. Věnuje se kresbě, grafice, a to zejména dřevorytu, dřevořezu, hlubotiskovým a kombinovaným technikám. Techniky často kombinuje.

V rámci Ceny Grafika roku za rok 2021 byla oceněná v kategorii Cena za tisk z hloubky (speciální ceny za grafické techniky), v kategorii Student za grafický list *Swimming in the Lake*, ve kterém použila kombinovanou hlubotiskovou techniku na velký formát.

Toto dílo vzniklo v rámci její diplomové práce *Experimentální grafické postupy v ilustraci*, ve které zajímavým způsobem kombinuje techniky a experimentuje s matricí. Matricemi jí byly zinkové a bronzové plechy. Sama autorka zmiňuje, že velkou roli v jejích dílech hrála náhoda. V samotných grafikách kombinuje více technik, akvatintu, lept, suchou jehlu. Zároveň matrice pokrývá různými dalšími materiály, jako je balakryl, arabská guma, cukr s inkoustem.

Dílo *Swimming in the Lake* bylo tvořeno v několika fázích a několika technikami. Byla použita akvatinta, lept, rytí do zinkové matrice.⁴⁵

Zajímavá je však i její bakalářská práce, ve které se věnuje kombinaci dřevořezu a dřevorytu s ilustrací. „Rozhodla jsem na dřevo přenést výseky lidských příběhů, protože lidská figura provází moje práce celý můj tvůrčí život. Zajímá mě obyčejná souvislost mezi stolem a jeho uživatelem. Jde o soulad kdysi živého kusu plané rostliny, stlučené člověkem do užitého předmětu.“⁴⁶ Díla tedy jsou kombinací dřevorytu či dřevořezu určitých detailů, který jsou doplněny do konečné podoby kresbou.

Obr. 11 Dagmar Dobíhalová, *Bez názvu*, 2019

⁴⁵ DOBÍHALOVÁ, Dagmar, práce *Experimentální grafické postupy v ilustraci*, Plzeň, 2022, Diplomová práce, Západočeské univerzity v Plzni, Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara, Katedra výtvarného umění, vedoucí práce Prof. akad. mal. Mikoláš Axmann

⁴⁶ DOBÍHALOVÁ, Dagmar, práce *Dřevořez a dřevoryt v ilustraci*, Plzeň, 2019, Bakalářská práce, Západočeské univerzity v Plzni, Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara, Katedra výtvarného umění, vedoucí práce Prof. akad. mal. Mikoláš Axmann

Obr. 12 Dagmar Dolíhalová, *Swimming in the Lake*, kombinovaná hlubotisková technika, 2022

6 Výtvarná část

6.1 Krajina frotáží

V rámci výtvarné části bakalářské práce jsem měla možnost vést dvě hodiny. Aktivity byly vedeny pod záštitou pedagožek a po konzultování aktivit s nimi. V rámci hodiny jsem měla možnost si vyzkoušet pozici pedagoga. Téma obou hodin bylo stejné – Krajiny frotáží. Lišily se však skupiny dětí, kdy v první hodině jsem pracovala s mladšími žáky 11-12 let, druhá skupina sestávala z žáků 12-13 let.

Pomůcky: role papíru, rozdílné odstíny rudky, nejrůznější přírodní materiály, nůžky a lepidlo

Časová dotace: 2 x 45 minut

Cílová skupina: 5. – 6. třída ZŠ

Námět: krajina

Téma: Krajina frotáží

Technika: frotáž

Motivace: krajiny zpracované různými umělci, různými technikami

Výtvarný problém: sestavit obraz krajiny pomocí frotáže různých povrchů

Pojetí úkolu: Za pomoci nejrůznějších přírodnin vytvořit frotováním rudkou na papír zobrazení určitého typu krajiny. Obraz vytvářet společně ve skupinách 3 až 4 žáků.

Vazba na rámcový vzdělávací program (RVP ZV 2023), očekávané výstupy:

VV-5-1-03 Žák nalézá vhodné prostředky pro vizuálně obrazná vyjádření vzniklá na základě vztahu zrakového vnímání k vnímání dalšími smysly; uplatňuje je v plošné, objemové i prostorové tvorbě.

VV-5-1-06 Žák nalézá a do komunikace zapojuje obsah vizuálně obrazných vyjádření, která samostatně vytvořil, vybral či upravil.

VV-5-1-04 Žák osobitost svého vnímání uplatňuje v přístupu k realitě, k tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření; pro vyjádření nových i neobvyklých pocitů a prožitků svobodně volí a kombinuje prostředky.

VV-9-1-01 Žák vybírá, vytváří a pojmenovává prvky vizuálně obrazných vyjádření a jejich vztahů; uplatňuje je pro vyjádření vlastních zkušeností, vjemů, představ a poznatků; variuje různé prvky a jejich vztahy pro získání osobitých výsledků.

VV-9-1-02 Žák zaznamenává vizuální zkušenost, i zkušenosti získané ostatními smysly, zaznamenává podněty z představ a fantazie.

VV-9-1-04 Žák vybírá, kombinuje a vytváří prostředky pro vlastní osobité vyjádření.⁴⁷

Obě hodiny byly rozděleny do tří částí: úvodní teoretická část, ve které byli žáci seznámeni a tématem, praktická část a závěrečná reflektivní diskuze.

Na samotném počátku obou z hodin byla připravena prezentace vázající se k tématu hodiny – krajina. Žáci byli seznámeni s tím, jakými všemi způsoby lze krajinu zachytit: malba, kresba, fotografie, grafika, land-art... Byl představen vývoj přístupu ke zobrazování krajiny, od antiky, přes krajinářství v 19. století, avantgardní směry 20. století až po současnost. Na vybraných umělcích byly ukázány rozdílné přístupy. Zároveň došlo ke představení frotáže jako grafické techniky, byla vysvětlena podstata a způsob práce. Tato část nebyla až tolik potřeba, protože žáci s technikou frotáže seznámeni byli a v hodinách v rámci ZUŠ s ní už několikrát pracovali. Důležitou a závěrečnou součástí teoretické části bylo společné zamyšlení a vyjmenování typů krajin, prvků, které se mohou v krajině nacházet.

Průběh hodiny:

Žáci byli rozděleni do skupin po třech, na připravené stoly byla rozvinuta role papíru. V první fázi žáci prozkoumali, jakým způsobem technika funguje, jak se jim pracuje s daným papírem, zkusili frotovat jednotlivé přírodniny. Žáci si vyzkoušeli vytvářet frotováním různé prvky krajiny. V další fázi bylo zadáno, aby se žáci v rámci skupiny dohromady shodli na jednom typu krajiny, který společně vytvoří. Skupina se s asistencí zamyslela a vyjmenovala, co je v určitém typu krajiny možné najít, jaký má krajina ráz, jaké prvky se v krajině můžou nacházet.

---

⁴⁷ RVP ZV 2023. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>. [cit.2024-06-23].

Po zvolení typu krajiny se skupina dala do společné práce. Bylo nutné spolupracovat a vycházet si vstříc. Pracovalo se s rudkou, detaily byly vytvořeny zvlášť na jiný papír a následně vystřihnuty a vlepeny.

Na konec hodiny byl vyhrazen čas na závěrečnou reflexi procesu práce. Došlo k diskuzi nad samotnými výsledky skupin, ve které žáci vysvětlovali svůj záměr, popisovali jednotlivé detaily, jakým způsobem dosáhli jednotlivých výsledků, co použili za přírodní materiály. Zároveň však reflektovali samotný průběh práce, jak se jim pracovalo, jakým způsobem porozuměli zadání, co je na aktivitě bavilo/nebavilo, co jim šlo a naopak nešlo.

Průběh a porovnání dvou věkových skupin:

První skupina se skládala ze osmi dívek ve věku 10-11 let. Společně pracovaly vždy čtyři a čtyři na jedné krajině. Žákyně měly pečlivý, kultivovaný projev a v průběhu celého procesu si dávaly pozor, aby papír nepotrhaly. Všechny měly s frotáží již zkušenosti, takže se pro ně nejednalo o něco zcela neznámého. V první fázi si vyzkoušely, jak se jim s přírodninami, papírem a rudkou pracuje. Tato část byla velmi podstatná, protože měly možnost si ohmatat, jak různé přírodniny jdou, či nejdou přes papír frotovat, jak se pracuje s různými odstíny rudky, jaký zvolit sklon rudky, aby zanechaná stopa vytvořila jasný otisk. Zároveň si mohly vyzkoušet i to, jak moc rudka špiní a že je potřeba si udržovat čisté prostředí. Významné u této zkušební části spatřuji i to, že žačky měly prostor pracovat na své vlastní, malé krajině, objevovaly, co všechno jde vytvořit – stromy, květiny, hory... Ve druhé, skupinové části tvořily čtyři dohromady. Ve skupině se dívky domluvily na jednom typu krajiny. Jedna skupina si zvolila prostředí hor – Krkonoše. Vyjmenovaly jsme si, co v Krkonoších najdeme: hory, kopce, lesy, louky, chaty, města, sjezdovky... Druhá skupina si zvolila louku, na ní by hledaly květiny, kopce, občas stromy, vedení, motýly... Obě skupiny se úkolu zhostily po svém, pracovaly trpělivě a s péčí. Spolupracovaly se spolužačkami, radily se, co ještě dalšího jde přidat. Zároveň však ale v obou skupinách byla tendence pracovat pouze na své části krajiny. Každý tvořil výhradně jen na předem rozdělené části papíru, nezasahoval na část papíru svých spolupracovníků. Výtvarné projevy žákyň se neprostupovaly, pouze na sebe navazovaly.

V závěrečné diskuzi dívky představily své krajiny. Znovu došlo k tomu, že představovaly zejména části, na kterých samy pracovaly. S výslednými krajinami byly spokojené. Bavila je práce s nejrůznějšími přírodninami, co vznikne jejich frotováním. Úskalí spatřovaly v práci s rudkou, kdy bylo pro ně náročné rudku nerozmazávat a zachovávat čisté místo. Co se týče používání fantazie při vymýšlení prvků v krajině, neměly problém.

Skupina ve druhé hodině se skládala naopak ze samých chlapců. Toto genderové rozdělení obou skupin nevzniklo záměrně. Vzniklo náhodně, na základě rozpracovaných jiných aktivit. Chlapci byli ve věku 12-13 let.

Proces probíhal v rámci možností obdobně jako u předešlé skupiny. Od teoretické prezentace a seznámení s tématem, přes první fázi procesu, ve které se žáci seznamovali s materiály. K druhé fázi, ve které probíhala práce ve skupině. Ve srovnání s mladšími děvčaty, byla práce s chlapci náročnější na korigaci. Žáci byli velmi šikovní a zvládali techniky dobře, ale často se navzájem rozptylovali a bylo náročné udržet jejich pozornost po celou dobu procesu. Pro práci ve čtveřicích se první čtveřice rozhodla vytvořit horskou krajinu. Pracovali s kusy kůry, kterými docílili dojmu hor. V porovnání s mladší skupinou dívek již více sami volili a přicházeli s nápady, jak dané téma zpracovat. Druhá čtveřice frotováním vytvářela krajinu dinosaurů. Bylo zajímavé sledovat způsob jejich spolupráce, kdy se již striktně neomezovali jen na prostor daný před sebou, ale navzájem se střídali a vyměňovali si místa, zasahovali a pokračovali v práci kolegů. Práci také obohatili o detaily, které vytvářeli zvlášť frotováním přírodních materiálů a následným nalepením a zakomponováním do krajiny.

V závěrečné reflexi chlapci společně představili své krajiny, vysvětlili detaily a záměry svých prací, s kterým materiálem se jim pracovalo nejlépe. Zajímavou zpětnou vazbou bylo, že i přestože jako skupiny spolupracovali chlapci lépe než mladší dívky, dali vyloženě najevo, že by jim více vyhovovala práce samostatná.

Tato zkušenost pro mě byla velmi zajímavá, především tím, že to byly první vyučovací hodiny, které jsem měla možnost vést. Zpětně hodnotím, že některé věci by se daly udělat jiným způsobem lépe. Ideální nebyl výběr papíru. Šlo přes něj sice dobře frotovat, protože byl tenký. Na druhou stranu se ale často protrhával, zvláštním způsobem mačkal a výsledný dojem byl kvůli němu oslaben, frotované krajiny tolik

nevyniknou. Dalším problémem bylo udržování čistoty. Rudka se žákům pod rukami rozmazávala a bylo náročné udržovat čistou pracovní plochu.

Téma Krajina frotáží by se jistě dalo rozvinout dál. Jednou z možností je přidání otisků. Otisky budou tematicky navazovat na koncept krajiny, tedy rozšiřovat a doplňovat téma krajiny o detaily. Na otisky je možné použít razítka vyřezaná z gumovací pryže.

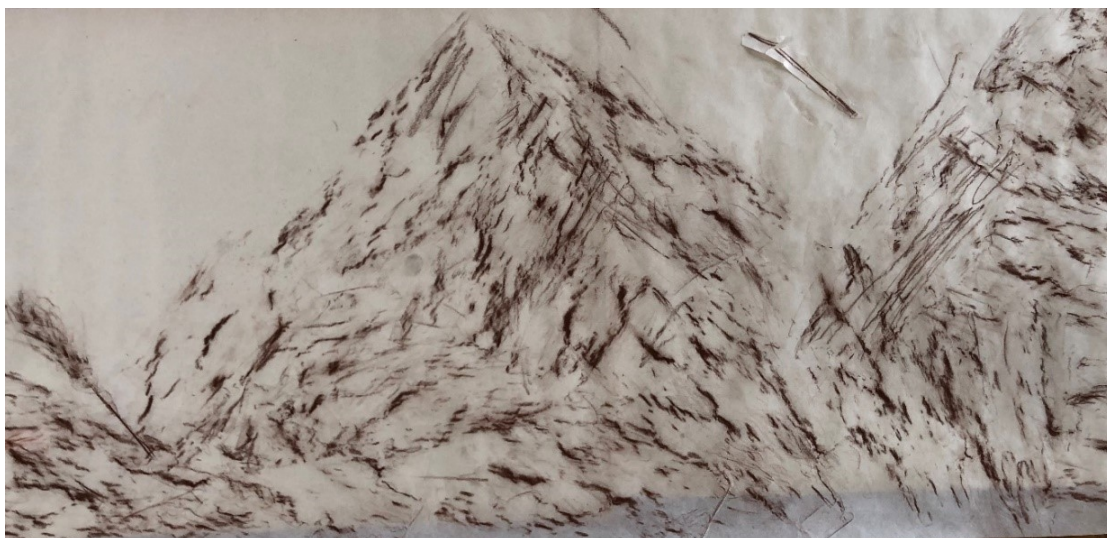

Obr. 13 Detail z práce žáků, Krajina frotáží, *Jezírko*

Obr. 14 Detail z práce žáků, Krajina frotáží, *Padající meteorit*

Obr. 15 Detail z práce žáků, Krajina frotáží, *Hory*

Obr. 16 Průběh aktivity Krajina frotáží

Obr. 17 Ukázka materiálů na aktivitu Krajiny frotáží

6.2 Vlastní grafický experiment

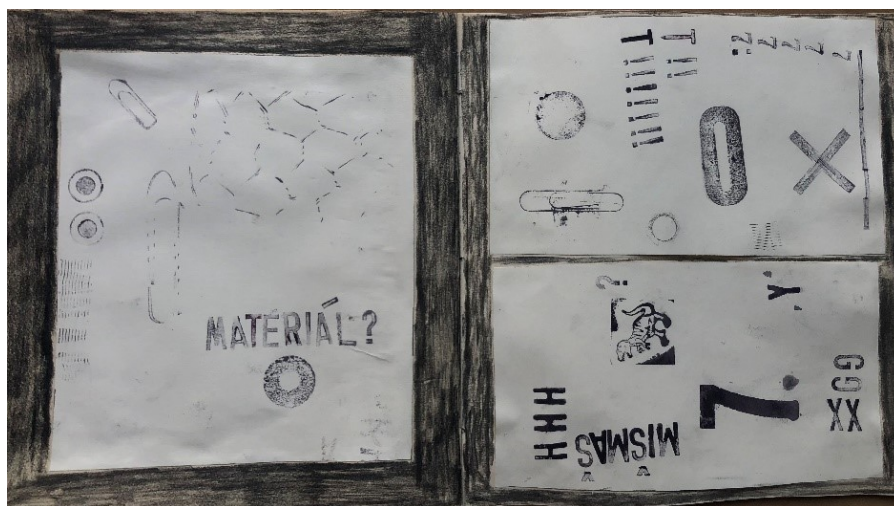
V rámci svého grafického experimentu jsem se rozhodla vydat cestou od úplných základů grafiky, tedy práce s otiskem. Vytvářela jsem otisky předmětů, přírodnin, materiálů a textur. Volila jsem různou intenzitu otisků, používala různou barvu. Otisky jsem organizovala do plochy, aby vytvářely zajímavou kompozici. Otisky jsem doplnila popisky za pomoci písmenkových razítek. Jednotlivé potištěné papíry jsem spojila do ručně vytvořeného sešitu. Záměrně jsem zvolila tuto ucelenou formu. Inspirací mi byli svými autorskými knihami autoři Šimon Brejcha a Lenka Vilhelmová. Jejich autorské knihy jsou plné struktur, zajímavého překrývání se. Dojem umocňuje právě to, že jde o ucelený soubor prací.

Zajímavé bylo objevovat různé možnosti otisku, zkoušet rozdílné kvality barvy (inkoust, tiskařská barva, tempera), tvořit obraz sestavováním.

Obr. 18 Ukázka ze sešitů otisků, *Suky 24 let*

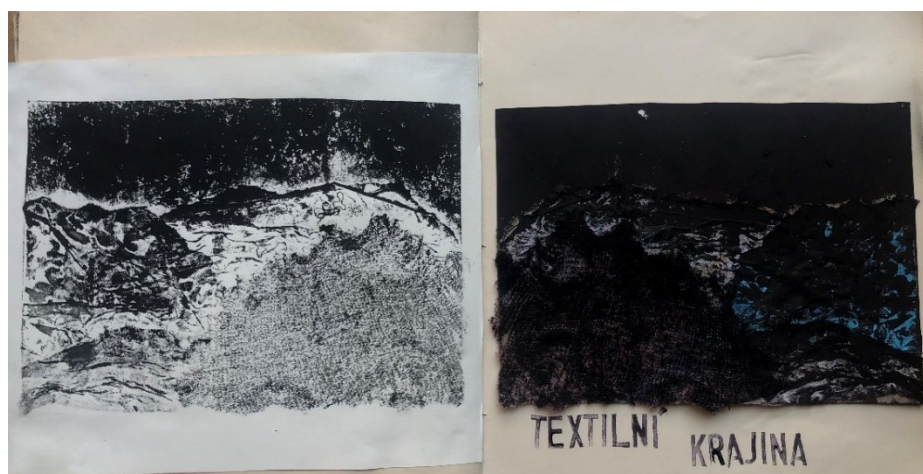

Obr. 19 Ukázka ze sešitů otisků, *Materiál?*

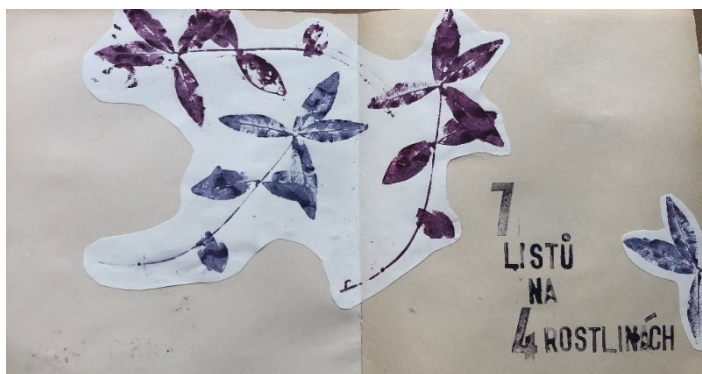
Obr. 20 Ukázka ze sešitů otisků, *Překryvané rostliny*

Obr. 21 Ukázka ze sešitů otisků, *Textilní krajina*

Obr. 22 Ukázka ze sešitů otisků, *Heřmánek*

Obr. 23 Ukázka ze sešitů otisků, *7 listů na 4 rostlinách*

7 Didaktická část

7.1 Rozhovor s výtvarnými pedagogy

Abych více pronikla do problematiky grafického experimentování s dětmi, podnikla jsem řadu rozhovorů s výtvarnými pedagogy, kteří mají letitou zkušenost a ve své praxi grafiku zapojují. Vytvořila jsem sérii otázek, které jsem pedagogům položila. Rozhovory se týkaly jejich osobního přístupu, zkušeností, názorů a přístupů. Otázky byly respondentům předloženy s předstihem a mohli si připravit své odpovědi. Během rozhovoru jsem se držela stanoveného pořadí otázek, několikrát se stalo, že jsem otázku doplnila, protože mě odpověď zaujala a chtěla jsem téma více rozvinout. Všechny rozhovory byly uskutečněny osobně, formou polostrukturovaného rozhovoru. Každá z dotázaných přistoupila k rozhovoru jinak. Jedna z pedagožek si předem připravila své odpovědi na papír, v bodech si naznačila, co by chtěla zmínit. Druhá pedagožka preferovala poněkud autentičtější formu, otázky předem vidět nechtěla a odpovídala, jak se lidově říká, „z patra“. Třetí pedagožka si otázky předem prošla, ale během rozhovoru nevycházela z žádných připravených podkladů. Všechny rozhovory byly se souhlasem zúčastněných nahrávány pro použití v rámci bakalářské práce.

Záměrně jsem pro rozhovor zvolila pedagožky, které působí v rozdílných pozicích v rámci vzdělávacího systému.

První respondentka, působící na základní škole, vyučuje výtvarnou výchovu přes deset let. Vyučuje na prvním i druhém stupni základní školy.

Druhá respondentka má za sebou zkušenosti z výuky na gymnáziu, základní umělecké škole, působila jako školní inspektorka a nyní působí v rámci volnočasové výtvarné výchovy pod záštitou DDM.

Třetí respondentka působí na základní umělecké škole, má zkušenosti s vedením výtvarných dílen a táborů.

7.1.1 Výstupy z rozhovorů

1. Využíváte grafiku ve své práci? Co vás na tom zajímá, co na tom máte rádi?

Všechny tři respondentky na otázku, zda používají ve své práci grafiku, odpověděly kladně.

První respondentka se snaží do svých hodin grafiku zařazovat. Nejčastěji využívá přípravné grafické techniky (gumotisk, vosková rezerváž). Tím, že většinu hodin má na druhém stupni, má možnost více tyto techniky zařazovat díky tomu, že žáci jsou o něco zručnější. Jeden z důvodů, proč je zařazuje, je ten, že grafika rozšiřuje dětem možnosti výtvarného vyjádření, kromě tradiční malby a kresby.

Druhé respondentce připadá zajímavá zvláštnost samotné techniky, proces tvorby se stává pro děti překvapením. Ona samotná se grafikou zabývá i ve své vlastní tvorbě a má k ní blízko.

Třetí respondentka se snaží grafiku v práci s dětmi používat co nejčastěji. Na grafice ji zajímá celé škála možných výsledků a napínavost, které provází celý proces. Člověk nikdy neví, co bude na konci. Je to dobrodružné.

2. Proč zrovna grafika, čím je pro vás jedinečná v porovnání s dalšími technikami?

Respondentky se shodují, že jedinečnost grafiky spatřují především v samotném procesu, který připodobňují k dobrodružství. Nikdy není zcela jasné, jak nakonec dílo dopadne, na závěr se dostaví efekt překvapení.

První respondentka jedinečnost grafiky v porovnání s dalšími technikami spatřuje v zážitku, kterým si děti projdou. Do poslední chvíle není jasno, jak technika vyjde, co z ní vznikne. Zároveň oceňuje i to, že přinutí děti přemýšlet, nejde jen o to věc nakreslit, ale zapojit představivost v tom, jak se matrice otiskne.

Druhá respondentka jedinečnost grafiky vnímá ve velkém dobrodružství, ve kterém není jasno, jak dopadne a každý tisk je jiný. Záleží v ní na mnoha faktorech: jakým způsobem se barva naválí, jak se zatře, na co se tiskne, jaké má člověk barvy, jaký má papír. Zároveň vidí hodnotu v tom, že z grafiky se dá utvořit hodnotný a smysluplný dárek pro rodiče žáků.

Pro třetí respondentku je grafika jedinečná tím, že je to proces, a ne rovnou výsledek. Proces se dá různě ovlivňovat a směřovat. Výsledkem je pokaždé něco jiného, zároveň je ve hře spousta komponentů. Celkově je to pro ni i děti zábavné.

3. Jakým způsobem využíváte grafiku v práci s dětmi?

Způsoby využití grafiky v práci s dětmi se u každé z respondentek trochu liší a přistupuje k ní jinak.

První respondentka využívá v práci s žáky na základní škole linoryt, častěji však kombinuje různé grafické techniky dohromady. Z přípravných grafické technik využívá grafiku v té nejjednodušší podobě – otisky. Otisky čehokoliv, s nejmenšími dětmi dělá otisky rukou, předmětů, později třeba i šablony. Dále zařazuje frotáž, jednak frotáž klasickou, ale zároveň i frotáž voskovkami, které dále kombinuje s vodovkami. Pokud jsou k dispozici staré kopírovací papíry, využívá je k průpisu. Nebrání se ani zařazení gumotisku nebo vymývané klovatiny.

Druhá respondentka využívá grafiku v práci s dětmi jako jednoho z možných vyjadřovacích prostředků. Grafiku zařazuje vedle kresby, malby, dekorativní činnosti, prostorového vyjádření. Všechny tyto formy vyjadřování zařazuje a neustále střídá. Zároveň v jakékoliv tvorbě považuje za stěžejní vědět, proč se to dělá. Dětem je potřeba předávat věci tak, aby jim rozuměly, učít je přemýšlet nad tím, proč věci dělají. Cítí jako velmi důležité dát dětem do ruky prostředky, aby se je mohly naučit používat, teprve potom si myslí, že mohou vznikat smysluplné věci. Grafiku zapojuje již v útlém věku.

Třetí respondentka využívá grafiku různě. Jako příklad uvedla sbírku tisků, které vytváří s jedním z žáků. Ten začal spontánně nosit různé nálezy, které přináší stále ze stejného místa. Z přinesených předmětů každý týden sestaví kompozici, pokryjí ji papírem a vytvoří frotáž tiskařskou barvou. U dalších dětí se snaží grafiku používat například i jako vedlejší činnost v hodině. V hodinách nevyužívá pouze tradiční techniky, ale snaží se žákům ukázat všechny možnosti, které grafika skrývá. Často zapojuje frotáže, otisky z monotypů. „Prostě experimentujeme, to je na tom to nejzábavnější.“

4. Jaké konkrétní techniky využíváte?

Co se konkrétních technik týče, respondentky využívají v zásadě podobných technik. Určitě se to odvíjí od toho, že učí žáky podobných věkových skupin, působí v podobných podmínkách.

První respondentka z technik tisku z výšky využívá tisk z koláže, ale nezůstává jen u ní. Matrici využívá vícero možnostmi, z hotové koláže udělá frotáž, potom teprve koláž tiskne. Dále tisk ze šablony. Šablonu ráda používá tím způsobem, že přes ní nanáší pastel nebo temperu. A dále již zmiňovaný linoryt, který zařazuje do hodin starších žáků. Kvůli časové náročnosti ho zařazuje pouze jednou, dvakrát do roka.

Techniky tisku z hloubky moc do svých hodin nezařazuje, hlavním důvodem je nedostatečné vybavení školy – chybějící lis.

Druhá respondentka zařazuje techniky takové, jaké se najdou, protože podle ní může být grafikou kde co. Od matrice z prkénka na maso, do kterého se ryje linorytovým rydlem, přes tisky z koláže, které považuje za jednu z nejpřístupnějších technik, které je možné zařadit ve škole. Do koláže se dá použít cokoliv, například látky. U koláže však spatřuje podstatné, aby žáci současně procvičovali kompozici – ta je pro dobře udělaný obraz klíčová. Pro práci s nejmladšími dětmi (od tří let), zařazuje techniku přes kopírovací papír. „Na obyčejném kopíraku vysvětlím otáčení, tisk, jinou linku, než jsou běžně zvyklí. Jak vypadá čárání, co se stane, když se to bude dělat opakovaně.“ Další technikou je monotyp a dále například i linoryt. Jako přípravnou grafickou techniku zařazuje i frotáž, tu však spíše jako vedlejší aktivitu.

Třetí respondentka s žáky zkouší jednak klasické techniky jako je linoryt, včetně soutisk linorytu, suchou jehlu a podobně. Zároveň však osobně dává přednost nevšedním technikám, jako jsou monotypy, frotáže a práci s písmem.

5. Jaké motivy a proč používáte?

Motivy volí každá z pedagožek jiné.

První respondentka volí nejčastěji motivy přírodního charakteru. Ty považuje za sobě i dětem nejbližší a spatřuje v nich míru volnosti, od rostliny přes živočichy až ke strukturám. Nezůstává však pouze u motivů přírodních, v návaznosti na průběh roku, ročních dob a svátků vybírá témata taková, aby souzněla s aktuálním obdobím. Nicméně nechává ve volbě tématu volnost sobě a do jisté míry i dětem. Za nejdůležitější totiž považuje to, aby je práce bavila a rozvíjela.

Druhá respondentka často volí téma člověka, které sama považuje za základní motiv, jednotlivé části člověka. Dále krajinu, tu pojímá spíše jako zátiší než nějaké zobrazování krajin. Zejména v grafice označuje krajinu za náročný úkol, protože je k ní potřeba umět perspektivu. Svou techničností je velmi náročná. Při tvorbě krajiny tedy často volí formu soutisku, například při zobrazování města a domů.

Třetí respondentce se na otázku těžko odpovídá. Jako motivy používají hodně písmo a otisky běžných věcí. Spíš ale v práci a žáky využívá kontexty, ve smyslu kontextů umělců a technik, které využívají. Při představování technik automaticky představuje umělce, kteří se danou technikou zabývají a využívají ji. Na příkladu uvádí, že tento

rok se věnovali umělci Vladimíru Boudníkovi, protože měl výročí. Při práci se suchou jehlou vycházeli z kontextů tvorbu Bohuslava Reynka. Vždy vychází z nějakého umělce.

6. Z vaší zkušenosti, do jaké míry je možné si proces předem připravit, do jaké míry necháváte tvorbu volný průběh?

První respondentka považuje za dobré si nápad předem připravit, aby měla představu o tom, co jde dělat a jakým způsobem to jde dělat. Zároveň ji však praxe naučila, že je potřeba mít v této věci určitý nadhled a počítat, že může nastat situace, kterou vůbec nečeká. Vždy tedy děti seznámí s postupem, vysvětlí jeho podstatu, postup, zásady práce. Následný proces však nechává tak trochu plynout, spontánně a bez křečovitého lpění na přesném dodržování předem daných postupů. Spatřuje kouzlo v tom dát žákům volnost a zároveň možnost si vyzkoušet věci samotné. I když může dojít i na takové případy, kdy ví, že proces nevyjde, žáka na tuto možnost upozorní, ale v případné jeho touze to i přesto vyzkoušet mu nebrání.

Druhá respondentka reagovala na otázku tak, že v první řadě vždycky záleží na tom, co to je za děti, co to je za skupinu, za věk. Vychází hodně ze svých letitých zkušeností. To doplnila příkladem z praxe, kdy v práci s kopírovacím papírem s malými dětmi, je důležité vytvořit atmosféru velkého čarování, show. Nejprve nechá děti volně tvořit, osvojit si materiál, tvořit volně a poté víc a víc vede proces směrem, kterým chce ona. Zároveň ale znovu dodává, že záleží na tom, jaká skupina je. Menším dětem techniku na začátku moc nepředstavuje, do aktivit jde s tím, že si žáci techniku vyzkouší a nechá moment překvapení. U starších žáků sama techniku ukazuje.

Třetí respondentka věnuje velkou pozornost a čas přípravě kontextů. Vybírání vhodných ukázek věnuje až hodiny práce. Ty následně promítá žákům na interaktivní tabuli. Hodinu si rozděljuje do dvou částí. Do první části zapojuje rozcvičku. „No rozcvička je takový můj vynález rozehrívací. To si dělám všude, že prostě děti mají takové sešity, bloky a rozcvičky jsou zcela různé, podle toho, kam hodlám dojít. Někdy je to třeba písnička, kterou pustím a oni musí zachytit co nejvíc věcí z té písničky kresebně. Jindy máme třeba takovou kresbu s překážkou. To znamená, že třeba musí jedním tahem nakreslit, co mě napadne ... tedy co budeme potom dělat v té hlavní části. A je to perfektní, protože i třeba nějakí teenageři mají nejdřív chvilku volna, než se sejdou a potom se vlastně touhle rozcvičkou všichni dostanou do procesu a vlastně už jim trochu vysvitne, co se bude dělat a naladí se.“ Rozcvičkou tedy naladí žáky na

daný kontext. Následuje vlastní kontext, který teoreticky představí. Žáci si z těchto teoretických částí vedou v sešitech záznamy. Následuje samotná praktická část hodiny, ve které je potřeba mít připravenou techniku: matrice, barvy, papíry. Ale v zásadě už nic dalšího nepřipravuje. Dále už nechává věci plynout.

7. Jaká jsou podle vašich zkušeností úskalí samotného procesu? Jak je možné jim předcházet a řešit je?

První respondentka spatřuje úskalí v práci s grafikou s dětmi v bezpečnosti. Například v práci s linorytem došlo pokaždé k pořezání či jinému zranění. Zároveň je to však něco, s čím se dá počítat. Dalším úskalím je časová náročnost některých technik, která na některé děti může působit demotivačně. V průběhu posledních let pozoruje, že trpělivost dětem ubývá. Specifikum spojené se základní školou, ve které působí a které tvorbu komplikuje, je nedostatek prostoru. Pro hodiny výtvarné výchovy není vymezen žádný speciální prostor. Hodiny probíhají v běžných třídách, kde mívají děti i další hodiny. S tím souvisí i potřebné vybavení, které považuje za určité úskalí na školách obecně. Zároveň však na techniky, které sama zařazuje, toho není potřeba tolik a na techniku linorytu se zasadila o to, aby škola pořídila kuličkový lis (Sláma Press), ten považuje za efektivní a zcela dostačující pro jejich tvoření.

Druhá respondentka také spatřuje úskalí především v bezpečnosti. To by vždy mělo být na prvním místě. Dalším krokem, ke kterému je třeba žáky vést, je čistota při práci. Žáci podle ní „rádi patlají“, to jim úplně nezakazuje, ale vede je k tomu, aby celá práce proběhla v čistotě. Za druhé velké úskalí spatřuje prostor. Grafiku není dost dobře možné dělat na malém místě.

Třetí respondentka odpověděla v jiném duchu než předchozí dvě. Úskalí spatřuje v tom, aby se děti nezasekly na technické obtížnosti grafiky a nebyly od ní odrazeny hned v začátcích. Zodpovědnost spočívá na učiteli, na jeho vedení žáků. Když se s grafikou začne hned s technikou linorytu, která je náročná a hlavně dlouho trvá, může to žáky odradit. „S grafikou se dá hrát všelijak, mnohem zábavněji, než je linoryt a jak to děti zjistí, tak to mají rádi. Ale je potřeba to promyslet vzhledem k věku.“ Další úskalí spatřuje v technických záležitostech. Kdy k tomu, aby výsledky stály za to, je potřeba dobrého lisu a také té nejkvalitnější barvy. „Nemá cenu šetřit, protože se potom otráví nejenom ten učitel na té hodině, ale to dítě napořád.“

8. Jaké materiály používáte: matrice, barva, papír?

Na tuto otázku se odpovědi respondentek rozcházejí. První dvě se spíše řadí k postoji využití toho, co zrovna je, zatímco třetí si stojí za tím, že když už se něco dělá, mělo by se to dělat pořádně, s kvalitními materiály.

První respondentka pro grafickou práci s dětmi využívá to, co škola poskytuje. Snaží se nepořizovat zbytečně věci navíc a pracovat s tím, co je, co nakoupila škola, případně to, co darovali rodiče žáků. Takovým příkladem je například linoleum na linoryt. Shání ho přes rodiče, kterých se ptá, zda nemají nějaké doma ze starých podlah. Zbytek věcí, papíry, kartony, pomůcky a barvy škola vlastní.

Druhá respondentka uvádí, že zpočátku se nechá grafika „šidit“, co se týče barev. Je možné tisknout i temperami, olejovými barvami a postupně přejít ke kvalitním materiálům. Co se týče materiálu celkově, používá všechno možné, jen aby to nebylo moc drahé, protože školy často nemají finanční možnosti.

Třetí respondentka zdůrazňuje, že tiskařskou barvu používá vždy jen tu nejlepší. Dbá i na to, aby obnovovala váleček. Co se týče papíru, je v tom trochu problém, snaží se shánět takový, aby fungoval. Zároveň je však finančně limitována školou.

9. Co rozumíte pod pojmem „experiment v grafice“? V čem podle vás spočívá? A uplatňujete ho?

První respondentka považuje za grafický experiment v grafice takový postup, který využívá netradičních anebo alternativních prvků. A to ať už se jedná o matrici, tak potiskovaný materiál. Sama experiment do hodinách nezapojuje záměrně, avšak občas k němu dochází samovolně. Experimentují spíše v procesu tvorby, ve kterém žáci sami přicházejí s netradičními nápady a postupy, které chtějí vyzkoušet. Za experiment považuje samotné otiskování věcí, zejména v případě dětí, které nemají s tiskem předchozí zkušenost.

Druhá respondentka odpověděla, že celou grafiku vnímá jako jeden velký experiment, protože je pro žáky dost nezvyklá.

Třetí respondentka experimentem v grafice rozumí proces, který se dá ovlivňovat a vstupovat do něj. „Prostě jsou to věci, které člověk neplánuje úplně dopředu, ale vidí, že mu zbývá barva, a tak s ní vymyslí ještě další a další věci. A to je na tom právě to nejzábavnější, myslím, jakože to objevovat pořád nově. Není nějaký seznam

experimentů. Experimenty jsou cesta. Takže takhle já tomu rozumím, že vlastně si s tím můžeme hrát.“ Celé výtvarné umění podle ní nemá být o výsledku. „Výsledek je mrtvý ... grafika právě nabízí ten experiment, ten proces, prostě tu cestu, kterou možná dojdeme k výsledku. Ten je dobrý, ale daleko víc si užijeme tu cestu.“

10. Máte nějakého grafického autora, který vás inspiruje nebo kterého máte ráda?

Pro první respondentku je inspirací především to, co z ní samotné, potažmo z dětí vychází. Do svých hodin zařazuje díla známých umělců, ze kterých dále vychází formou parafrází. Co se však grafických umělců týče, nepřipadá si do samotné techniky tak zapálená.

Druhá respondentka se při grafické tvorbě s dětmi neinspiruje žádným konkrétním autorem. Volí spíš cestu experimentu. Má ráda být svobodná a nevidí problém v tom, že věci nevyjdou.

Třetí respondentka naopak má spoustu autorů, kteří ji inspirují a má je ráda. Má ráda cokoli, kde je použito písmo, současné autory, soutisky. Zmiňuje například i Vladimíra Boudníka. Táhne ji to spíš k experimentálním směrům. Chodí na výstavy současné grafiky, kde pozoruje, co všechno je možné tvořit.

7.2 Návrhy výtvarných hodin

V rámci didaktické části jsou představeny návrhy hodin, které by bylo možné realizovat. Hodiny jsou navrženy pro žáky druhého stupně základní školy, opírají se o rámcově vzdělávací program pro základní školy. Struktura hodin je dána od samotného seznámení s tématem, přes motivaci, vlastní tvorbu (více fází), až k reflektivnímu dialogu, který ukončuje každou z hodin.

7.2.1 Pohybovky z materiálového tisku

Pomůcky: přírodní materiály (listy, květy, větve, kamínky, mušle, šišky apod.), spojovací materiál (šroubky, matice, pérka, drátky, hřebíky apod.), tiskařská barva, papír

Časová dotace: 2 x 45 minut

Cílová skupina: 6.-7. třída ZŠ

Námět: Pohyb a lidské tělo

Technika: kresba, materiálový tisk

Motivace: kresba živého modelu, inspirační video

Pojetí úkolu: kresbou zachycení pohybu spolužáků, převedení pohybu postav do materiálového tisku

Vazba na rámcový vzdělávací program (RVP ZV 2023), očekávané výstupy:

VV-9-1-01 Žák vybírá, vytváří a pojmenovává prvky vizuálně obrazných vyjádření a jejich vztahů; uplatňuje je pro vyjádření vlastních zkušeností, vjemů, představ a poznatků; variuje různé prvky a jejich vztahy pro získání osobitých výsledků.

VV-9-1-02 Žák zaznamenává vizuální zkušenost, i zkušenosti získané ostatními smysly, zaznamenává podněty z představ a fantazie.

VV-9-1-04 Žák vybírá, kombinuje a vytváří prostředky pro vlastní osobité vyjádření.⁴⁸

V první fázi hodiny se žáci rozejdou „pohybovkami“. Pohybovkami jsou myšleny rychlé, svižné kresby, které mají zachytit postavu v pohybu. Jejich cílem je zachytit lidskou postavu, vyjádřit pohyb. Jedná se však také o jakousi formu výtvarné rozcvičky, při které se děti mají uvolnit, namotivovat, rozhýbat ruku, ztratit ostych z kresby. Cítí, že nejde o finální výtvar, ale o proces. To jim může výrazně pomoci překonat zábrany, strach z chyby.

Kreslí podle živého modelu – ve stání modelem se postupně střídají. Na každou kresbu mají zhruba jednu minutu. Jde i o formu uvolnění mysli, kdy jim předvádění různých pozic může pomoci ztratit zábrany, zasmát se. Používají techniku kresby tužkou, uhlem.

V další fázi hodiny přichází na řadu inspirační video, ve kterém velmi vtipně vzniká obraz pomocí otisků nečekaných materiálů. Autorem videa je umělec, který na sociálních sítích vystupuje pod názvem carlneedsajob.⁴⁹ Dále je žákům vysvětleno, že to bude i jejich úkolem, tedy použít různého materiálu k tomu, aby své kresby pomocí

---

⁴⁸ RVP ZV 2023. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>. [cit.2024-06-23].

⁴⁹ Carl [@carlneedsajob]. Online. Dostupné z: <https://www.instagram.com/carlneedsajob/>. [cit. 2024-06-26].

otisku převedli do obrazů pohybujících se postav. Vychází se z kreseb pohybovek. Tentokrát k vytváření obrazu nepoužívají tužku (uhel), ale otisky různých materiálů.

Jde tedy o jakousi obdobu razítek. Jako „razítka“ ale slouží různé materiály. Lze vytvářet kompozice z materiálů přírodních (listy, květy, větve, kamínky, mušle, šišky). Zajímavá ale také bude verze „průmyslová“, tedy použití šroubků, matic, pérek, drátků, hřebíků apod. Podstatou úkolu je sestavení obrazu pomocí otisku z hotových tvarů. Žáci tedy musí být kreativní, aby dokázali využít materiál, který je k dispozici, k vytvoření vlastní představy.

Po dokončení práce bude následovat reflektivní dialog. Žáci si navzájem prohlédnou své práce, vyhodnotí, které jim připadají nejzdařilejší z různých hledisek: nejlépe vystihují pohyb, nápaditě využívají otiskovaný materiál či tak často slýchané „prostě se mi to líbí“.

7.2.2 Ptactvo nebeské

Pomůcky: rovné hladké podložky, tiskařské barvy, látkové tampony, štětce, papír, tvrdá stěrací pryž (guma), nůžky, nůž, rydlo, kuličkový lis (Sláma Press)

Časová dotace: 3 x 45 minut

Cílová skupina: 7.-8. třída ZŠ

Námět: ptáci

Technika: monotyp, stamp-art (razítka)

Motivace: kniha Petra Síse Ptačí sněm

Pojetí úkolu: technikou monotypu vytvořit oblohu, vyřezat razítka z gumové pryže zpodobňující letící ptáky, vytvořit otisky ptáků

Vazba na rámcový vzdělávací program (RVP ZV 2023), očekávané výstupy:

VV-9-1-01 Žák vybírá, vytváří a pojmenovává prvky vizuálně obrazných vyjádření a jejich vztahů; uplatňuje je pro vyjádření vlastních zkušeností, vjemů, představ a poznatků; variuje různé prvky a jejich vztahy pro získání osobitých výsledků.

VV-9-1-02 Žák zaznamenává vizuální zkušenost, i zkušenosti získané ostatními smysly, zaznamenává podněty z představ a fantazie.

VV-9-1-04 Žák vybírá, kombinuje a vytváří prostředky pro vlastní osobité vyjádření.

VV-9-1-06 Žák interpretuje umělecká vizuálně obrazná vyjádření současnosti i minulosti; vychází při tom ze svých znalostí historických souvislostí i z osobních zkušeností a prožitků.⁵⁰

V úvodu si se žáky přečteme knihu Ptačí sněm od výtvarníka Petra Síse. Kniha má velmi jednoduchý a stručný, ale silný příběh. Žáci budou mít možnost prohlédnout si ilustrace knihy, které tvoří podstatu knihy. Důvodem využití knihy bude seznámit žáky s tvorbou Petra Síse, seznámit je se silným příběhem, s formou knihy, ve které hlavní roli hrají ilustrace. Ale především naladit žáky na téma ptáci.

Poté bude žákům představen jejich úkol. V první fázi vytvořit pozadí, tedy oblohu. Tu budou vytvářet pomocí monotypu. Na rovnou hladkou podložku nanесou tiskařskou barvu pomocí prstů, štětce nebo látkového tamponu (vata zabalená v kusu látky). Na podložku bude přiložen vlhký papír a pomocí kuličkového lisu (Sláma Press) vytvořen otisk.

V druhé fázi budou žáci z gumové pryže vyřezávat „razítka“ ptáků. Každý žák musí vytvořit a následně použít minimálně dva různé tvary. Žáci budou vedeni k tomu, aby se vyhnuli schématu prostého dvojitého obloučku.

Ve třetí fázi na vytvořenou oblohu pomocí svého razítka postupnými otisky zobrazí letící hejno ptáků. Bude již na jejich fantazii, zda ptáci poletí v sevřeném hejnu, rozptýleně, ve zformovaném útvaru, případně zda zvolí nějaký fantazijní tvar (např. spirála). Tyto možnosti budou s žáky prodiskutovány během jejich práce, avšak nenásilně, aby se jim možnosti řešení nepodsouvaly.

Po dokončení práce bude následovat reflektivní dialog. Žáci si navzájem prohlédnou své práce, vyhodnotí, které jim připadají nejzdařilejší z různých hledisek: nápaditě či působivě pojatá uskupení ptáků, vystižení oblohy či tak často slýchané „prostě se mi to líbí“.

---

⁵⁰ RVP ZV 2023. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>. [cit.2024-06-23].

7.2.3 Pohled z rozhledny

Pomůcky: kusy látky a papíru s nejrůznější texturou, nůžky, lepidlo, papír, tiskařská barva, kuličkový lis (Sláma Press), váleček

Časová dotace: 2 x 45 minut

Cílová skupina: 8.-9. třída ZŠ

Námět: Krajina

Technika: tisk z koláže

Motivace: fotografie krajiny, výlet na rozhlednu

Pojetí úkolu: vytvořit matici obrazu krajiny z textilu a papíru, matici vytisknout

Vazba na rámcový vzdělávací program (RVP ZV 2023), očekávané výstupy:

VV-9-1-01 Žák vybírá, vytváří a pojmenovává prvky vizuálně obrazných vyjádření a jejich vztahů; uplatňuje je pro vyjádření vlastních zkušeností, vjemů, představ a poznatků; variuje různé prvky a jejich vztahy pro získání osobitých výsledků.

VV-9-1-02 Žák zaznamenává vizuální zkušenost, i zkušenosti získané ostatními smysly, zaznamenává podněty z představ a fantazie.

VV-9-1-04 Žák vybírá, kombinuje a vytváří prostředky pro vlastní osobité vyjádření.⁵¹

V ideálním případě by bylo dobré zařadit tuto aktivitu po společném výletu na nějakou rozhlednu. Pokud to možné není, promítnout fotografie pohledů na krajinu, kde důležitou roli hraje horizont, vrstvení několika pohledových plánů, hloubka krajiny. Vysvětlíme žákům, že jejich úkolem bude vytvořit obraz svojí krajiny pomocí vrstev papíru a textilu. Vytvořený obraz bude následně použit jako matrice pro tisk.

Žáci začnou na podkladový papír „vrstvit“ svoji krajinu. Snaží se při tom uplatnit materiály (papír, textil) s různou texturou. Kusy mohou vystřihovat nebo vytrhávat. Podmínkou je zachování vzdáleného horizontu, pásu oblohy. Vysvětlíme jim, že nemají zobrazovat detaily, ani konkrétní objekty (např. domy), ale vystihnout ráz

---

⁵¹ RVP ZV 2023. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>. [cit.2024-06-23].

krajiny. (Můžeme jim například dát podmínku, že jejich krajina nesmí obsahovat žádné prvky civilizace).

Následně je na matrici vzniklou koláží naválena tiskařská barva a pomocí kuličkového lisu (Sláma Press) vytvořen otisk. Žáci si sami mohou zvolit barvu. Výsledným objektem se stává nejen otisk, ale i samotná matrice.

Po dokončení práce bude následovat reflektivní dialog. Žáci si navzájem prohlédnou své práce, vyhodnotí, které jim připadají nejzdařilejší z různých hledisek: nejlépe vystihují hloubku krajiny, nápaditě využívají texturu materiálu, nejpůsobivější krajina či tak často slýchané „prostě se mi to líbí“. Budou vyzváni, aby porovnali výtvarné působení matrice a jejího otisku.

Závěr

Téma grafický experiment s dětmi je možné pojmout z mnoha hledisek. Toto téma je velmi široké a v rámci bakalářské práce šlo zpracovat jen zlomek z něj. Jak již vyplývá ze samotného názvu práce, týkala se tří hlavních oblastí: grafiky, experimentu a dětí. V teoretické části jsem se seznámila s podstatou technik, které se dají uplatnit v grafické tvorbě. Pronikla jsem do principu otisku, do různých způsobů, jakým otisk vzniká a jak postup vzniku ovlivňuje jeho výslednou podobu. Utřídila jsem si vědomosti o materiálech, které se používají v tradičních grafických technikách a rozšířila obzory při setkání s technikami novými a materiály užívanými při grafickém experimentu. Měla jsem možnost se zorientovat a ujasnit si, které techniky jsou svou jednoduchostí a dostupností vhodné k zařazení v práci s dětmi. Na teoretické zkoumání navázala část výtvarná, ve které jsem při práci s dětmi ověřovala, jak zvolená technika funguje a zjišťovala, jaké problémy mohou při realizaci nastat. Obdobně i při vlastní tvorbě, kde jsem se zabývala prostým otiskem. Zde pro mě přidanou hodnotou byl proces zakomponování vzniklých otisků do celků a jejich doplnění výtvarně pojatou textovou částí pomocí razítek.

Zajímavou stránkou práce pro mě byla část, ve které jsem se hlouběji seznámila se současnými českými umělci, kteří se ve své tvorbě nedrží pouze tradičních technik, ale experimentují a hledají vlastní osobitá pojetí. Zaujala mě širší možnosti, které lze při grafické práci využít. Jde o vyvíjení vlastních postupů, kombinaci technik, ale i o uplatňování tradičních postupů novým způsobem.

Jednou z nejinspirativnějších částí celé práce byly rozhovory s učitelkami výtvarné výchovy. Odpovědi zkušených pedagožek velmi hezky mapují škálu přístupů a zároveň dokazují, že grafika ve vzdělávacím prostředí má své místo. Z rozhovorů vyplynulo, že se při práci s dětmi používají víceméně všude ty stejné techniky (frotáž, tisk z koláže, linoryt), které jsou ve školním prostředí nejlépe zvládnutelné. Všechny pedagožky se shodly v tom, že grafika nabízí dětem další způsob výtvarného vyjádření. Nabízí mnoho benefitů, jako je zážitek z práce s materiálem, princip tajemství, překvapení, dobrodružství. Zároveň z rozhovorů vyplynulo, že není potřeba se grafiky bát. Je možné ji pojmout po svém tak, aby to dávalo smysl jak učitelům, tak dětem.

Seznam použitých informačních zdrojů

BRÜCKNEROVÁ, Karla. *Skici ze současné estetické výchovy*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 189 s.

DOBÍHALOVÁ, Dagmar, práce *Dřevořez a dřevoryt v ilustraci*, Plzeň, 2019, Bakalářská práce, Západočeské univerzity v Plzni, Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara, Katedra výtvarného umění, vedoucí práce Prof. akad. mal. Mikoláš Axmann.

DOBÍHALOVÁ, Dagmar, práce *Experimentální grafické postupy v ilustraci*, Plzeň, 2022, Diplomová práce, Západočeské univerzity v Plzni, Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara, Katedra výtvarného umění, vedoucí práce Prof. akad. mal. Mikoláš Axmann.

KREJČA, Aleš. *Techniky grafického umění: Průvodce prac. postupy a dějinami originální tisk. grafiky*. 1. vyd. Praha: Artia, 1981. Umělcova dílna. 203 s.

MARCO, Jindřich. *O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1981. 502 s.

MICHÁLEK, Ondřej. *Magie otisku: grafické techniky a technologie tisku*. První vydání. Brno: Barrister & Principal, 2016. 273 s.

ODEHNAL, Antonín. *Grafické techniky: praktický průvodce*. Brno: ERA, 2005. 111 s.

ROESELOVÁ, Věra. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1996. 241 s.

ROESELOVÁ, Věra a JEŽDÍK, Robert. *Námět ve výtvarné výchově*. Uprav. vyd. Praha: SARAH, 2000. 195 s.

Internetové zdroje

BÁRTA, Miroslav. *Martin Luther a „informační revoluce“* [online]. 2. 7. 2017 [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/spolocnost/40722/martin-luther-a-informacni-revoluce/>.

Carl [@carlneedsajob]. Online. Dostupné z: <https://www.instagram.com/carlneedsajob/>. [cit. 2024-06-26].

Cena VI. Boudníka. Online. Nadace Hollar. Dostupné z: <https://nadacehollar.cz/kategorie/cena-iv-boudnika/>. [cit. 2024-06-23].

Frederico Pietrella. Online. Dostupné z: <https://www.federicopietrella.com/texts>. [cit. 2024-06-23].

Grafika roku. Online. Nadace Hollar. Dostupné z: <https://nadacehollar.cz/kategorie/grafika-roku/>. [cit. 2024-06-21].

HUBÁČKOVÁ, Vilma. *Laureátkou 24. Ceny Vladimíra Boudníka je Lenka Vilhelmová*. Online. Nadace Hollar. Dostupné z: <https://nadacehollar.cz/laureatkou-24-ceny-vladimira-boudnika-je-lenka-vilhelmova/>. [cit. 2024-06-21].

J°Cejka Gallery. *Peter Kollár, O autorovi*. Online. Dostupné z: <https://jancejkagallery.com/peter-kollar/>. [cit. 2024-06-20].

LARVOVÁ, Hana. *Tereza Lochmann boří představy o tom, co je to grafika. V Karolinu vystavuje oživlé židle*. Online. What News. 2022. Dostupné z: <https://www.whatnews.cz/art/tereza-lochmann-bori-predstavy-o-tom-co-je-to-grafika-v-karolinu-vystavuje-ozivle-zidle/>. [cit. 2024-06-21].

Livebid Newsletter. *Peter Kollár, O autorovi*. Online. Dostupné z: <https://livebid.cz/autor/8102/info>. [cit. 2024-06-20].

MenART. *ŠIMON BREJCHA*. Online. Dostupné z: <https://menart.cz/cs/mentor/simon-brejcha-0uYXB8>. [cit. 2024-06-20].

Nadace Hollar. *Šimon Brejcha je 28. laureátem Ceny Vladimíra Boudníka*. Online. Dostupné z: <https://nadacehollar.cz/simon-brejcha-je-28-laureatem-ceny-vladimira-boudnika/>. [cit. 2024-06-20].

RVP ZV 2023. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavacii-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>. [cit.2024-06-23].

SIKOROVÁ, Magdaléna. Nemám moc rád filozofování, v jednoduchosti je podstata života. Oceňovaný grafik Šimon Brejcha získal Cenu Vladimíra Boudníka za významný přínos oboru. Online. Czech Desing. 2023. Dostupné z: <https://www.czechdesign.cz/emata-a-rubriky/nemam-moc-rad-filozofovani-v-jednoduchosti-je-podstata-zivota-ocenovany-grafik-simon-brejcha-ziskal-cenu-vladimira-boudnika-za-vyznamny-prinos-oboru>. [cit. 2024-06-20].

Tereza Lochmannová: *ANIMAL MILITARIS*. Online. ArtMap. Dostupné z: <https://www.artmap.cz/tereza-lochmannova-animal-militaris/>. [cit. 2024-06-21].

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. *Experiment*. Online. Akademický slovník současné češtiny. Dostupné z: <https://slovníkcestiny.cz/heslo/experiment/0/38321>. [cit. 2024-06-23].

Vladimír Boudník, *O umělci*. Online. Artlist. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/vladimir-boudnik-1681/>. [cit. 2024-06-23].

Zdenka Polívková, *O autorčiných tiscích*. Online. Dostupné z: <https://www.zdenkapolivkova.cz/tag/hlubotisk/>. [cit. 2024-06-20].

Zdenka Polívková, *Grafika*. Online. Dostupné z: <https://www.zdenkapolivkova.cz/tag/sitotisk/>. [cit. 2024-06-20].

8OSMIČKA. *Peter Kollár*. Online. Dostupné z: <https://8smicka.com/vystavy/peter-kollar/>. [cit. 2024-06-20].

Seznam obrázků

Obr. 1 Šimon Brejcha: <i>Nálet</i> (2019)	18
Dostupné z: https://ceskegalerie.cz/cs/recenze/simon-brejcha-kvety-a-trny-z-grafikovy-zahradky	
Obr. 2 Šimon Brejcha: <i>Kameny mezi ploty</i> (2018)	18
Dostupné z: https://ceskegalerie.cz/cs/recenze/simon-brejcha-kvety-a-trny-z-grafikovy-zahradky	
Obr. 3 Zdenka Polívková: <i>Pocta všem českým a italským ženám, které se za První světové války dokázaly postarat o svoji rodinu</i> (2013)	19
Dostupné z: https://www.zdenkapolivkova.cz/tag/sitotisk/	
Obr. 4 Zdenka Polívková, <i>Budovali jsme socialismus III</i>	20
Dostupné z: https://www.zdenkapolivkova.cz/category/tisky/	
Obr. 5 Petter Kollár, <i>Vrásnění</i> (2018)	20
Dostupné z: https://hollar.cz/eshop/vrasneni-peter-kollar/	
Obr. 6 Peter Kollár, <i>Klesající</i> (2022)	22
Dostupné z: https://hollar.cz/eshop/klesajici-peter-kollar/	
Obr. 7 Lenka Vilhelmová, <i>Planety</i> (1999)	23
Dostupné z: https://hollar.cz/eshop/planety-lenka-vilhelmoval/	
Obr. 8 Lenka Vilhelmová, <i>Hladový a nenajedený</i> (2005)	23
Dostupné z: https://hollar.cz/eshop/hladovy-nenajedeny-lenka-vilhelmoval-2/	
Obr. 9 Tereza Lochmannová, <i>Gonfleurs</i> (2017)	25
Dostupné z: https://www.terezalochmann.com/dont-grow-up/	
Obr. 10 Tereza Lochmannová, <i>Hors-champ 2</i> (2022)	25
Dostupné z: https://www.terezalochmann.com/hors-champ/	
Obr. 11 Dagmar Dobíhalová, <i>Bez názvu</i> (2019)	26
Dostupné z: DOBÍHALOVÁ, Dagmar, práce <i>Dřevořez a dřevoryt v ilustraci</i> , Plzeň, 2019, Bakalářská práce, Západočeské univerzity v Plzni, Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara, Katedra výtvarného umění, vedoucí práce Prof. akad. mal. Mikoláš Axmann	
Obr. 12 Dagmar Dolíhalová, <i>Swimming in the Lake</i> (2022)	27
Dostupné z: https://hollar.cz/umelci/dolihalova-dagmar/attachment/koupani-v-jezere_80-x-68-cm/	
Obr. 13 Detail z práce žáků, Krajina frotáží, <i>Jezírko</i>	32
archiv autorky, foto: Veronika Žáková	
Obr. 14 Detail z práce žáků, Krajina frotáží, <i>Padající meteorit</i>	32
archiv autorky, foto: Veronika Žáková	
Obr. 15 Detail z práce žáků, Krajina frotáží, <i>Hory</i>	33
archiv autorky, foto: Veronika Žáková	
Obr. 16 Průběh aktivity Krajina frotáží.....	33
archiv autorky, foto: Veronika Žáková	
Obr. 17 Ukázka materiálů na aktivitu Krajiny frotáží.....	33
archiv autorky, foto: Veronika Žáková	

Obr. 18 Ukázka ze sešitů otisků, <i>Suky 24 let</i>	34
archiv autorky, foto: Veronika Žáková	
Obr. 19 Ukázka ze sešitů otisků, <i>Materiál?</i>	35
archiv autorky, foto: Veronika Žáková	
Obr. 20 Ukázka ze sešitů otisků, <i>Překrývané rostliny</i>	35
archiv autorky, foto: Veronika Žáková	
Obr. 21 Ukázka ze sešitů otisků, <i>Textilní krajina</i>	35
archiv autorky, foto: Veronika Žáková	
Obr. 22 Ukázka ze sešitů otisků, <i>Heřmánek</i>	36
archiv autorky, foto: Veronika Žáková	
Obr. 23 Ukázka ze sešitů otisků, <i>7 listů na 4 rostlinách</i>	36
archiv autorky, foto: Veronika Žáková	

Seznam příloh

Příloha: Přepis rozhovorů s výtvarnými pedagožkami